

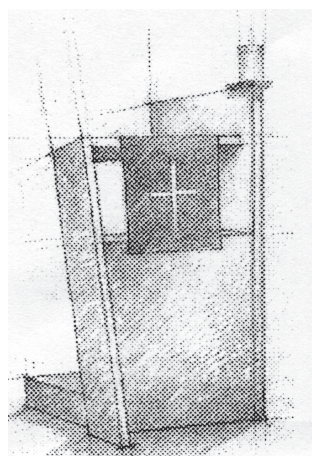
Hét Hárs

A csillaghegy-békásmegyeri evangélikus gyülekezet lapja

VIII. évfolyam 1. szám

2009. húsvét

Egy bűnös nő

Egy farizeus arra kérte őt, hogy egyék vele. Be is ment a farizeus házába, és asztalhoz telepedett. Egy bűnös asszony pedig, aki abban a városban élt, megtudta, hogy asztalhoz telepedett a farizeus házában, kenetet hozott egy alabástromtartóban. Megállt mögötte a lábánál sírva, és könnyeivel kezdte öntözni a lábát, és ha-

jával törölte meg; csókolgatta a lábát, és megkente kenettel. Amikor pedig látta ezt az a farizeus, aki meghívta őt, ezt mondta magában: „Ha ő volna ama próféta, tudná, ki ez, és tudná, hogy ez az asszony, aki hozzáér: bűnös.” Ekkor megszólalt Jézus, és ezt mondta neki: „Simon, van valami mondanivalóm neked.” Ő pedig így szólt: „Mester, mondd!” Erre ezt mondta Jézus: „Egy hitelezőnek volt két adósa: az egyik ötszáz dénárral tartozott neki, a másik ötvennel. Mivel nem volt miből megadniuk, mind a kettőnek elengedte. Közülük vajon melyikük szereti őt jobban?” Simon így válaszolt: „Úgy gondolom, hogy az, akinek többet engedett el.” Ő pedig ezt mondta neki: „Helyesen ítéltél” – és az asszony felé fordulva beszélt tovább Simonhoz: „Látod, ezt az asszonyt? Bejöttem a házába: vizet lábamra nem adott, ő pedig könnyeivel öntözte lábamat, és hajával törölte meg. Te nem csókolnál meg, ő pedig mióta bejöttem, nem szűnt meg csókolni a lábamat. Te nem kentél meg olajjal a fejemet, ő pedig kenettel kente meg a lábamat. Ezért mondom neked: neki sok bűne bocsáttatott meg, hiszen nagyon szeretett. Akinek pedig kevés bocsáttatott meg, kevésbé szeret.” Az asszonynak pedig ezt mondta: „Megbocsáttattak a te bűneid.” Az asztalnál ülők erre kezdték kérdegetni egymás között: „Kicsoda ez, aki a bűnöket is megbocsátja?” Ő pedig így szólt az asszonyhoz: „A te hited megtartott téged, menj el békességgel!” (Lk 7,36–50)

Két dologról soha nem beszélt apám: politikusi tevékenységéről és a nőkről. Senkit nem akart veszélybe sodorni, de harmadjára kiszabadulva sem adta föl eredendő hivatását. Hallgatott, s óvott a gyávaságukat vagy tehetetlenségüket fecsegéssel elföldni igyekvőktől. És nem szólt a nőkről sem. Lassan negyedszázada halott, s eltűnnek a rá emlékező, öregedésükben is egyenes derekú asszonyok. Őket megőrizte a szeretete. A szeretet, amelyről nem kell beszélni. Ha van, hat. Ha nincs, hiányát nem pótolja semmi, még az ezt fölpanaszoló szó sem. Néha úszás közben elfog a bizonytalanság: csak az van, amit kívül már nem lelünk. Amit, ha miénk volt is, elveszítettünk. Megszűnt a birtok, és nincs többé bírás sem. Ekkor derül ki minden. Ha van szeretet, volt is, ha nincs, akkor csak vágytuk, sohasem volt a miénk. Csak a birtoklás illúzióját elsöprő halál teszi nyilvánvalóvá, ki szeret minket, s kit szeretünk mi – a befejezett időben, érinthetetlenül.

*

Követem apám példáját, és hallgatok most életem neves nőiről, hogy Jézus e nagy névtelenjéről szólhas-sak.

E háromszereplős drámában neve a két férfinak van, az asszonynak nincs. A házigazda Simont kegyességi rendje, farizeus volta morálisan eleve kikezdetlennek minősíti. Jézust tanításai és gyógyításai teszik értékesé és érdekessé Simon és a kapernaumiak számára. Megér egy vacsorát a vele való szóváltás. De hogy kerül oda ez a nő, akiről az evangélista csupán annyit tud, vagy azt tartja fontosnak közölni, hogy bűnös, s volt neki drága kenetje, melyet mind Jézusra pazarolt. Föl sem merül Lukácsban, hogy ennek az asszonynak valami köze lehetett Simonhoz vagy Jézushoz. Pedig valaminek lennie kellett, hiszen valószínűtlen, hogy a kapernaumi farizeus házában csak úgy ki-be járkálnak a kurvák. Már ha az volt. De lehetne-e más az a nő, aki egy vadidegen férfi lábát könnyeivel és csókjaival borítja? És tényleg, miért nem tiltakozott Jézus? A hús magánvaló gyönyörét élvezte? Vagy kizárólagosságát, a nő csak neki szóló odaadását? Miért e nőn esett meg a szíve, kinek testét-lényét más férfiak kéjelgése tette bűnössé a farizeus szemében? Az adósokról szóló hasonlattal Jézus ugyanazt vélte munkálni Simonban is, amit testbeszéde révén az asszonynál.

Ez az asszony nem attól bátor, hogy bemegy a farizeus házába, kiteve magát volt vagy leendő kliensei zavarának és haragjának, valódi erénye maga a cselekmény: nyilvánosan vállalja testi-lelki összetartozását Jézussal. Hasonlót művel majd Jézus is az elárultatása előtti órákban, amikor a hagyomány szerint megmossa tanítványai lábát. Ezt tette az asszony is könnyeivel. Ez nem a bűnbánat tárgyi szimbóluma, hanem az, ami: testének nedve. Hányt-vetett lelkünk, megrendültségünk vagy tehetetlenségünk kényszerít sírni bennünket. Ha pusztán erről lett volna szó Simon házában, az asszony ott marad hátul, magában sírdogálva. Nem ez történt. Jézus nem tiltakozott az asszony könnyének, hajának, ajkának érintése ellen. Ezzel vajon nem azon férfikkal került közösségbe, kiknek testét az asszony haja s csókja érte?

Simon magában tartott megjegyzése egyértelmű: „ez, ha próféta volna, tudná ki és miféle asszony ez”. Föl sem merül benne, hogy tisztességes férfi az „effélében” társára, barátjára, szerelmére lelhet. Jézus megszanja e korlátolt, előítéletes, bár nem gonosz farizeust, aki nemcsak a szívére nem mer hallgatni, de a szemének sem hisz. Ha szeretünk valakit, újjáteremtjük magunkban. Esélyt adva neki arra, hogy mindannak ellenére, ami volt, ami az élete, ahhoz váljék hasonlóvá, ami ő bennünk. A bűnös asszony nő volta fontosabb Jézusnak, mint a bűn vagy a bűnössége. E nő nőisége csak így és abból derülhetett ki, amit Jézussal tett: csók és könnyek, drága kenet és hajzuhatag. Semmi men-tegetőzés, bűnvallás, magyarázkodás. Minek? Ami történt, megtörtént – „hiába hull a könnyed”. Az asszonyoké sohasem hull hiába, akkor sem, ha nem ily látványosan eredményes, sőt akkor sem, ha lát-szólag következmények nélkül marad. Jézus szá-vára nem az asszonynak van szüksége, hanem Si-monnak meg a tanítványoknak, mindazoknak, akik kimaradtak a nyilvános, de mégis csak kettejük közötti történelemből. Simonnak meg kell hallania: a nő bűnei azért bocsáttattak meg, mert szeretett. A szeretet pedig mindig történés. Vagy megesik, vagy nincs. Nem mondja Simonnak, hogy nem sze-reti őt, annak ellenére sem szereti, hogy meghívta házába, és együtt akar lenni vele. De azt mondja: az asszony nyilvánvalóvá tett szeretete bűnbocsátó erejű. Ha a bűnt csak Isten bocsáthatja meg, akkor ez az asszony úgy szeretett, hogy ennek még Isten sem tud ellenállni. Miképpen Jákob Jabbók révénél hajnalhasadtáig küzdött, és talpon maradt, úgy ez az asszony is. A könny és a csók és mind a többi jel és jelkép csupán. Ezekkel az asszony nem provokál-ni akarta a kapernaumiakat, hanem ezek voltak az ő élete kellékei. Micsoda különbség a Genézis ósas-zonyához, az almát megkívánó, de az evés felelős-ségét magától elhárító Évához képest!

Bűnbocsánat és feltámadás egymástól elvá-laszthatatlan fogalmai és eseményei az ember éle-tének, férfi és asszony közösségének. Nem tudjuk, mi volt a neve ennek az asszonynak, azt sem, hogy azok között volt-e, akik harmadnapon Jézus sírjá-hoz mentek. Csak azt tudjuk, mind nő volt, aki ak-kor ott volt, ők a tanúi a halott test hiányának. A kapernaumi bűnös asszonynak Jézus eleven teste kellett, hogy feltámadjon. Nem azért ment Jézus-

hoz, hogy bocsássa meg a bűneit, hanem hogy sze-resse. S mert szerethette, megbocsáttattak a bűnei. Előbb szeretett, s ez, a szerelme kényszerítette ki a teljes rehabilitációt. Amikor Jézus őt elbocsátja, nem arra inti, hogy többé ne vétkezzék, megújult léte még csak nem is példázatos. Nem volt vagy leendő vétkeinek van jelentősége, hanem annak, hisz-e a bűnt megbocsátó Istenben, vagy megma-rad a számon kérő, megtorló, ítélő istennél, az em-ber vallás uralta tudattalanjának és képzeletének kivetítésénél. Az asszony nem Simont választotta. Meg sem kísérelte, hogy eleget tegyen a jó útra térni vágyót eligazító törvényi előírásoknak. Jézus kell neki, az új lét itt a földön. Akárcsak annak a samáriai asszonynak a kútnál.

*

A teológia igazából nyelv, ige, gondolat, beszéd. Min-dig zavart a föltámadáshit szó. A hit maga a feltá-madás: az esemény és annak következménye egy-szerre. A feltámadás nem mennyiségi, nem fizikai és nem filozófiai kérdés, hanem életesemény. Lét-történet, amiből hit ered. Ezzel szenteljük meg azt, ami van, amivel dolgunk van: a földet és a várost, a gondolatainkat és kapcsolatainkat, szívünket és lelkünket. Ezt jelenti Jézus szava az asszonyhoz: „A te hited megtartott téged”. Személyes hit csak a személy föltámadásából származhat, szükségsze-rűen testi és történelmi. Konkrét és érzéki, mint a könnyek és a csókok.

*

Szörnyen irigy vagyok a nőkre. Régen, első gyer-me-kem születésekor elandalított az analitikus válasz: nyilván az uterusirigység gyötör. Ma már tudom, sokáig kell még élnem, hogy megtartó hitre jussak. Nem így az asszonyok: ők élnek, mert föltámadtak. Létük a bizonyosság e hitre.

„Lák löki lösálóm!” – bocsátja útjára Jézus az asszonyt. A szavak ugyanazok. Így köszönt el az asszony is azoktól, akikkel dolga volt, akik az ő lá-bához borultak, s csókolták azt: „Menj békével!” Én úgy mondom: eredj, Isten veled!

Donáth László

BALLA ZSÓFIA

Lépcsők

(Szüts Miklós vízfestménye)

fellépegetünk nedves foltokon
a földmélyből világít ami vak
az ég megszül fehérén megreped
ki sorsát átüti arra távlat szakad
leereszkedünk nedves hónyomon
a megszült ég sötét bizonytalan
a kő világít mert ki élne vak
ami tárulna át- meg átszakad
milyen napszak sikátorába ér
hogy elnyelje a sorsa ami vak
mint egy boríték iránytalan hasad
sötét sziklát rugdos a rönkfehér

Hétköznapi és csodák

„Ne csak szajkold, hanem higgyed is végre, hogy minden, minden másképp történik. Egy napon megérint az élet; másképp, máskor, más szándékkal, mint valaha is képzelted. Megérint, és a hőnapod megtelik a csodálatossal. Szökőkutak fakadnak az aszfaltból, egy ember kitárul, az oroszlanok kézből esznek. Az érintés tudatos és erős. Isten soha nem szeszélyes.” (Márai Sándor: Ég és föld)

A csoda emberfölötti titok-volta ellenére realitás. Egység, amely mélyebb és merészebb az egyformaságnál. Szabály, amely szabályok fölött áll. Megdöbbentő fordulat, új, egészen friss élmény. Vakmerő ritmusváltás. A valóságos csoda kizökkenti a természetet megszokott kerékvágásából, de miközben ezt teszi, paradox módon mégis a teljes valóság egységéről tanúskodik. A csodák következményei pedig „törvényszerűen” újra belesimulnak a világ Isten által fenntartott rendjébe. Az igazi csodában valójában az összes létező teljes összhangjának kell megnyilatkoznia. A csoda az „ott és akkor” s az „éppen úgy” együttállása.

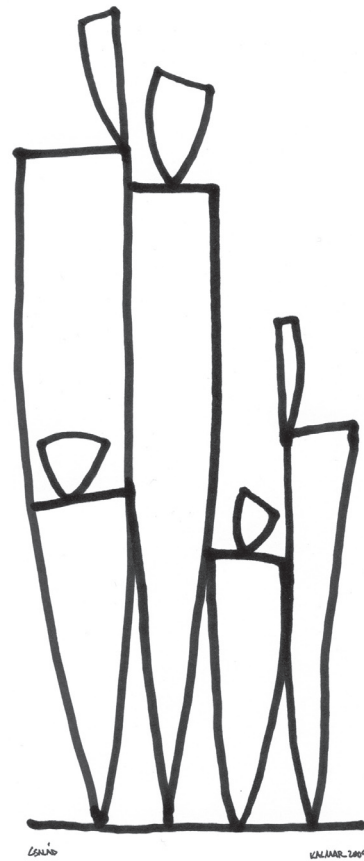
Paul Tillich tömören fogalmaz: a csoda olyan esemény, amely a lét titkára utal. És a Lét Titka jelzéseket ad le, pulzál, lüktet, belesuttog immanens életterünkbe. A csoda a kommunikáció különleges formája Isten világa és a mi valóságunk között. Nem egyoldalú, önkényes történet, hanem dialogikus esemény. Nem is szeszélyes, lehengetően impozáns, zavarba ejtő jelenség vagy győzelmi jel. Számomra sokkal inkább valami természetes hajlékonyság és könnyedség, vagyis alapvetően női tulajdonságok kapcsolódnak hozzá. A csoda tapintatos jelzés a Messze Többről. És az emberi oldalról nézve: tettenérés és ámulat.

Az Ószövetség több kifejezést is használ a csoda jelenségének leírására: „Isten hatalmas tettei”, „csodálatos dolgok”, „félelmetes jelek”. A zsidóság számára a legnagyobb csoda az Egyiptomból való szabadulás: erre a hatalmas eseményre, „erőpotenciálra” – a kivezetés alapélményére – épül a többi csoda: Isten megjelenése a Sínai-hegyen, az ajándékkul kapott napi manna és a fürjek a pusztában, a vízfakasztás a sziklából. A természet és a történelem Isten nagy tetteinek, jeleinek színtere. Ezt az impozáns teológiai tablót a színes és részletgazdag narratívák ellenére bizonyos egyoldalúság jellemzi. Férfiperspektívából látjuk a csodák kibontakozását, és azt is, hogy miként szolgál majd mindez megerősítésül az egyes ember, a közösség vagy a nép számára. A Mindenható gondoskodik: a hit emberei dacolnak a társadalmi konvenciókkal, politikai játszmák kérészetű nyerteseivel; meddő asszonyok gyermeket várnak; Jósiás király felfedezi ma-

gának Isten Tóráját; Második Ézsaiás Círusznak, JHVH felkentjének örvendez, és a pusztaságba kiáltja a remény üzenetét.

A Biblia arról beszél, hogy a csodák – a teremtés nagy csodáján túl – az idő fordulópontjain, válságos korszakokban következnek be, emberi élettörténetek sorsfordulóin, határhelyzetekben élhetők át. Átmenet-élmények, ezért sűrítenek magukba olyan intenzitástapasztalatokat is, amelyek elsősorban a női lét sajátjai. Magány, elnyomás, kiszolgáltatottság, csönd, várakozás, lassú, belső változás, átalakulás: ezek a tapasztalatok kísérik a csodát. A csoda női hangja azonban nagyon halk, alig hallható jelzés az idő fordulópontjain.

A régiek az időről úgy tudnak, úgy beszélnek, mint minőségről, intenzitásról. Mi számegegyenest készítve mérjük távolságunkat múltunktól és elképzelt jövőnkől. Magunkat helyezük a képzeletbeli vízszintes vonal közepére: ami mögöttünk van, az az emlékezet világa; ami előttünk, az a képzeleté és a várakozásé. A bibliai ember azonban nem magát, hanem a történeteket helyezte el egy láthatatlan idővonalon. Fontos események, tapasztalatok, a kollektív emlékezet élményei s az ünnepek jelölik ki a fix pontokat. Az ember maga pedig az utazó, aki elhalad ezek mellett a sűrített, minőségi „időgócok” mellett, és minden egyes alkalommal, amikor elér egy-egy ponthoz, egyidejűvé válik a már ott jártak és a még nem élők nemzedékeivel. A bibliai ember időfogalma értelmében az ősök és az utódok

ugyanannak az időminőségnek a részesei. Ezért válhatnak érzékennyé az idők jeleire, s ezért nyílik ki érzékelésük az „eszkhaton”, a jövővilág erői felé.

Mindez a lehetőség nyitva áll előttünk is. Tapasztalatokból születő bizonyosság lehet, hogy Isten teremtő ereje túlmutat mindenkori élethorizontunkon. Ezért ragadhatjuk meg valamelyest – töredékesen s csupán békaperspektívából – az időtlen természetét. Az örökkévalóság az élet korlátlan, teljes, egyidejű és tökéletes birtoklása – Boëthius szerint. Vannak minőségi időpillanataink, amikor megérint az élet, mikor minden, minden másképp történik. A teremtő életbőséggel találkozunk, a kezdődő idő, az érkező élet perspektívája nyílik meg előttünk. Tart és hordoz az ősi élmény, hív és keres az új. Ezt a tapasztalatot, érzékelést hozzák el, s teszik átélhetővé az ünnepek. Az ünnep a csoda gyermeke. Közösségben megélt bőség. Minden „valamirevaló” ünnepünk hordozza a csoda karakterét.

A csoda két mozzanata, mozdulata az alámerülés és a kiemelkedés. Le és föl. Először leereszkedés, mélyre szállás, aláhullás – majd a mélypontra átfordul mindez az ellenkezőjébe, onnan indul el a magasba törő ív. A valóságos csoda ezt a kettős mozdulatot fogja át, ez a teljes létezés lendülete, lüktetése. A csoda inkarnálódik, története lesz, ott-honossá válik, megszelídül a földi viszonyok között. Ugyanakkor el is hagyja ezt a keretet: kinő belőle, felszárnyal, magasba emelkedik. Különös, tükröszimmetrikus erő fortélyából következik be mindez: egy simítás a lét szövetén, és különös mozgásba lendül tér és idő.

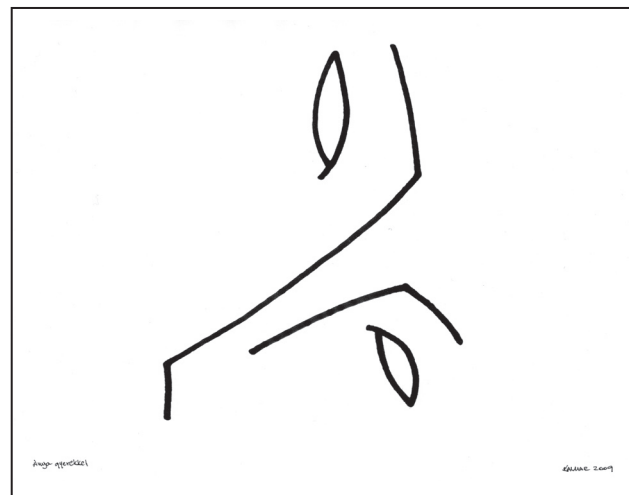
A Biblia tud erről. A búzamazag a földbe hull. Elhal, és kisarjad belőle majd az új, a Mindig Új: az Élet. Ha a búzaszem nem ezt tenné, egyedül maradna, s ez a magány az élet előtti halál, a meg nem élt, terméketlen élet. Ámde mégis megtörténik.

Inkarnáció és feltámadás. Két ünnep – egyetlen nagy csoda két mozzanata. Az első a földet érés, amikor hússá, immanens anyagúvá és sorstársává válik az Isten. És áttöri a korlátokat. Az evangéliumok nem győzik elégszer lelkünkre kötni, hogy a Názáreti emberségében Isten országa jön közel; gyógyul, gazdagodik, életre szabadul az ember. Jézust csodatételeiben mindig az együttérzése és hite vezette, nem pedig annak bizonyítása, hogy ő Isten Fia, a Messiás. Ő a hitet tekintette a legnagyobb csodának. Ez a hit keresi és követi őt, és képes tetten érni a csodát a fölemelkedés mozzanatában. Túl a „Mélypont Ünnepevényen”, túl az istenfeszültség néma robbanásán.

Ez a magasba törés a feltámadás. Valójában felállítás, felkelés. Jairus leányának (Mt 9,25), Péter anyósának (Mt 8,15) visszkapott életét ugyanaz a görög szó: „eigerein” jelzi, mint Jézus feltámadását (Mk 16,6). A feltámadással nem jön létre másik

élet, hanem a megélt, elfogadott, szeretett halandó életünk lesz más: meggyógyul, kiengesztelődik, kiteljesedik, talpra áll. Életre kelünk: mindennapi feltámadás-történeteink, érzékeink, tudatunk és tudatalattink ébredése beszél az átalakulás csodájáról. „Zoopoiesis” – mondja Pál Róm 8,11 szerint: ez a Lét Titkának költőisége, intenzitása, ereje.

És ez a teológia női arca, amely a megadás és megalázkodás helyett a befogadás, a diadalmenettel kísért győzelem helyett az erőszakmentes, szelíd föllás mozdulatát hangsúlyozza. A csoda a lehajlás és fölemelkedés benső, tiszta rendje, méltóság és ünnep.

Az a dogmatikai kijelentés, miszerint Jézus fölment a mennybe, az Atya jobbán ül, és onnan jön el ítélni élőket és holtakat, a feltámadástörténet férfias változatának tekinthető. Hatalomról, uralomról, távolságról vall ez a gondolat. Van azonban egy női változat is. Jézus nem fölment, hanem előre ment: amikor megjelent az asszonyoknak, azt ígérte nekik, előttük megy Galileába, és ott majd megláthatják őt. A követés viszontlátáshoz, találkozáshoz vezet. A találkozás pedig újabb csodákhoz. S a csoda úgy emel föl, hogy közben nem hagyjuk el a világunkat. Csupán előre megyünk, látni.

A csodát átélő ember „benső útja” az érthetetlen esemény megmagyarázására tett kísérlet az őszinte álmélkodásig vezet. A valóságos hit lényegéhez hozzátartozik az Örökkévaló mélységes és magasságos dolgai fölötti csodálkozás. Ámulunk: meghajolunk, majd fölemelkedünk. Fölemeljük tekintetünket, aztán előre nézünk. És már tudjuk, hogy a „mirákulum” a hétköznapi vendége, az élők reménye. Tudatos és erős remény.

Mert minden, minden másképp történik. Isten érintése realitás.

„Most már tudom őt mindenképpen, minden dologban tetten értem.

S tudom is, miért szeret engem – tetten értem az én szívemben.”

József Attila: Isten (részlet)

Varga Gyöngyi

BALLA ZSÓFIA

Kettős apokrif

Hallgass rám, Kisfiam:
az Örökkévaló, ő a mi Istenünk.
Csak az lehet az Istenünk,
aki Örökkévaló. Aki Egy.
Nem Apa vagy Fiú.
Te fiú vagy és van apád,
a sovány mesterember.

Ne élj, ne halj értünk. Nem érdemes.
A tíz törzs elveszett örökre
Babilonban s a többi lágerekben.

Ünnepünk van most.
Gyujtatván gyulladjék.

Mit tegyek akkor, hová legyek – kérzed.
– Ki vagyok, kié vagyok, mire jöttem?
Nincsen külön sors, nincs kivétel?
– Egy asszony kínöröme vagy.
Ne akard Istent félrelökni.
Embernek lenni jöttél.
Nézd, anyád testéhez szorít
és melenget lehellelével.

Drága Kisfiam. Azt tedd, ami nehezebb –
hozd közénk a sértetlen más világot:
születés előtti minden napjaid.
Hozz magzatvizet, burkot és
köldökzsinórt magaddal –
idézd meg az anyaúr barlangszagát,
termékeny akarát repeszeit,
az egy testté robbanó két szülőt:
léted örökre döntetlen pillanatát.
Mondd el, hogyan rebent és roppant
világgá az egyetlen sokaság.

Egykor még leszakadsz a törzsről.
Egy fürttel több vagy, kevesebb vagy:
csak megváltani akarsz, nem szabadítani.
Világtalan vezet majd a vég szenvedélye.

Ne próbálj, nem tudsz megváltani minket.
Rabcsíkos füst, fehér hamu
kétezer év holtidejéből
fejedre visszaszáll.

Halld, én népem, egyetlen Kisfiam:
az Örökkévaló az Istenünk.
Ha sorsot öltesz, gyújtópontba gyűjtöd
a megváltott s a megváltatlan
sok egyetlen halált.

Az egy Istennek
ég, libeg fejedén
s gyujtatván gyullad a nyolc gyertyaszál.

Éva születése

A női istenség keletkezése az ősi mitológiákban megelőzi a hímnemű istenekét; ők többnyire az ósanyák, mint a görög Gaia (akit egyébként számos partenogenetikus női istenség előz meg, úgymint Nüx, az éjszaka, a Moirák, a Sorsistennők, az Erinüszök stb., akiknek utódaikat férfibeavatkozás nélkül kellett létrehozniuk) vagy Tiámat, a szörny és istenszülő babiloni ósanya... Az istenteremtés folyamatának kezdetén az ósanya, például Gaia, megszülte az első férfi istent, akivel aztán szerelembe vegyült, így született meg a többi isten. Mások testéből, mint a Tiámatéból, a teljes világmindenség keletkezett. Ami az emberteremtést illeti, a legtöbb mitológiában (az egy Pandóra-legendát kivéve [...]) a férfi és a nő egy időben jött létre. A nő teremtésének második bibliai változata azonban a maga nemében teljesen egyedülálló.

Az emberteremtésről a Bibliában ugyanis két párhuzamos történetet találunk, mindkettőt Mózes első könyvében. Az első változat az emberteremtést a Genézis végére, vagyis a világteremtés hatodik napjára teszi, amikor már mind a növények, mind az állatok a helyükön voltak, alkalmasan arra, hogy rendeltetésüknek megfelelően az embert szolgálják. A Genézis második (keletkezési idejét tekintve a másikat megelőző) változatában az ember már korán, más élőlények megteremtése előtt megjelent.

Az emberteremtés második bibliai változata júdeai, valószínűleg edomita eredetű. A Kr. e. X. század közepe táján, Salamon király udvarában keletkezett. Ez az ún. jehovista (J) változat. Az első verzió, amely a teremtés hatnapos történetéről szól, a papi (P) változat, amelyet a VI. században

szerkesztettek össze. Ez utóbbi változat szerint tehát Isten az embert saját hasonlóságára teremtette, hogy társa lehessen, és kommunikálhasson vele. Ez Károli bibliafordításában egyrészt úgy szól, hogy „a mi képünkre és hasonlatosságunkra”, másrészt „az ő képére, Isten képére teremté őt”, de így folytatódik: „Isten képére teremté őt: férfiúvá és asszonnyá teremté őket”.

A „Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra” szöveg többes számot használ, holott úgy tűnik, hogy ebben a korban ez a típusú többes, a *pluralis maiestatis* nem volt használatos. Az eredetiben az Isten neve többes számban, Elohimként szerepel. A kérdés sokat foglalkoztatta a bibliakommentátorokat. Egyesek úgy vélik, hogy a többes szám utalásnak tekinthető egy érvényét veszített politeizmusra. Arra, hogy Jehovának valaha volt egy istennő párja. Trencsényi-Waldapfel (1949) is úgy tartja, hogy ez a megfogalmazás a politeizmus nyomát viseli magán, mivel ennek a mondatnak („a mi képünkre és hasonlatosságunkra”) csak annyiban van értelme, amennyiben egy teremtő istenpárra vonatkozik.

A Genézis két különböző emberteremtés-leírásának egyeztetésével a zsidó kommentátorok és a középkori egyházatyák többféleképpen próbálkoztak. A középkori exegéták nehézsége abban állt, hogy összehangolják az első emberpár egyidejű megteremtését (P verzió) Ádámnak és Évának a Genézis második változatában megfogalmazott, egymást követő létrejöttével. A legegyszerűbb megoldás, amelyet például André de Saint Victor és Pierre Comestor, a francia Hautes Etudes főiskola tanárai választottak, úgy szól, hogy a szöveg egy első nő megteremtésére vonatkozik, aki már létezett, mielőtt Éva Ádám oldalbordájából létrejött volna. De a fent jelzett szerzők egyike ezt a változatot, mint zsidó kommentátorok téves elképzelését, nyomban el is utasítja.

A bibliai szöveg másik nehézsége az egyes szám használata, amikor az egy kettősségre, a férfi és a nő megteremtésére vonatkozik. Egyes zsidó kommentátorok egy eredetileg kétnemű lény teremtését feltételezik, amely azután Ádámmá és Évává hasadt. A kétneműség feltételezése mégsem indokolt, mivel a bibliai szöveg másutt többes számot használ, ami a két teremtmény egyidejű létrehozását látszik bizonyítani.

A II. században Rómában tanító Valentinus az említett szövegben (1Mózes 1,27) annak bizonyíté-

Éva teremtése a Vatikáni Könyvtár Este-bibliájából. A miniatúrát Luchino Belbello a XV. sz. elején festette. A vatikáni kommentátor szerint: „A kép a Teremtőt szülésként, a kis Évát Ádám 'gyermeké'-ként ábrázolja, míg az első bibliai történet értelmében Isten Ádámot és Évát egy időben, saját képére teremtette.”

kát látta, hogy az isteni meghatározásába beletartozik „a biszexualitás, a tökéletes egység, a kiteljesített totalitás”. Ez a felfogás, amely a nőt az istenihez integrálta, azzal a törekvéssel járt együtt, hogy a hívők közösségében nagyobb helyet biztosítsanak a nőknek, a papi hivatást is beleértve. Szent Ágoston a fent említett bibliai szöveget úgy kommentálja, hogy a két nem egyidejű teremtésének mítosza a nő méltóságát emeli, és azt bizonyítja, hogy természete megegyezik a férfiéval. Az egyházatyák döntő többsége azonban azt az értelmezést választotta, amely a bibliai szöveget minden kétértelműségétől megszabadítja: az Ádamból vett bordából teremtett első asszony különbözik társától. A hím időbeli és kronologikus elsőbbsége így megerősödik, a férfiak és a nők egyenlőségének teológiai igazolása hatályát veszti. A katolikus ortodoxia így hangsúlyozta ki a férfi és a nő között fennálló különbséget, valamint az antropológia és az egyházi szervezet vonatkozásában egyaránt érvényes hierarchiát – írja Laurent Angliviel de la Beaumelle (2001, 78.).

De térjünk vissza Éva teremtésének arra a változatára, amelynek valamilyen oknál fogva a századok folyamán a legnagyobb visszhangja volt, s amely számos művész fantáziáját gyújtotta lánggra. Ez Éva megteremtése Ádám tulajdon testéből.

Egyes értelmezések megpróbálták csökkenteni a különbséget, hisz Ádámot Isten csak a föld porából teremtette, Éva pedig egy csontból keletkezett. Éva teremtését Ádám oldalbordájából Maimonidész az aszexuális lények késői és eltorzított változatának tekintette. Gordon (1965) ebben a képben neoplatonista eredetű, kétnemű, androgün teremtményre való utalásokat vél felfedezni. Gordon a férfi és a nő egymás iránti ellenállhatatlan vonzalmának megértésére Platón Lakomájára hivatkozva idézi a férfi és a nő eredeti komplementeritásának szövegét. Holott a Genézis említett változata, amelyben Éva Adám testéből vétetett, a Platón *Lakomájának* hibrid férfi-nőétől abban különbözik, hogy nem két egyenértékű, ha úgy tetszik, különemű félről van benne szó, hanem (amennyiben itt egyáltalán kétneműségről beszélhetünk) a teremtmény jellege aszimmetrikus.

A *Lakoma* metaforájának lényege éppen a férfi és a nő kölcsönös teljességihiánya. A bibliai Ádám azonban nem egy önkiegészítést igénylő teremtmény, neki már eleve volt egy teljes férfiteste, amelyet Isten nem egészített ki, hanem – ellenkezőleg – megcsonkított, mikor társteremtés végett kiemelt belőle egy jelentéktelen darabkát. (Vannak, akik ezt a „kimetszést” a szőlőtermelők bizonyos szaporítási eljárásával, a dugványozással hozzák kapcsolatba, de ezt a vonatkozását nyugodtan figyelmen kívül hagyhatjuk.) Éva teremtése nagyon sok képzőművészt ihletett meg; a korai középkor festészetében eleinte a Genézis szövegének megfelelően látható, amint Isten kiemeli az alvó Ádám oldalából az e célra kijelölt bordát. A XI. századtól kezdve azonban megszületik az, amit Jérôme Bacher Új Ikonográfiának nevez. Ezek a metszeteken, reliefeken, szobrokon és festményeken, például egy Josephus Flaviust illusztráló rondón (itt még a csontocska is látható, amelyből Éva kibontakozik), vagy az ugyancsak XII. századi hildesheimi Szent Mihály-misekönyvben, vagy a veronai Szent Zenó templomának reliefjében az alvó Ádám látható, amint Isten saját szent kezével segíti belőle világra Évát. A latin bibliafordítás *costájának* kettős értelmében az oldalából kiemelt lény számos festőnél már nem egy csontocska, hanem maga (a többnyire felnőtt) Éva. Olyan ábrázolást is találunk a XV. századból, amelyen Éva már nem is Ádám oldalából bontakozik ki, hanem császármetszéshez hasonló operációval Ádám hasüregéből emeli őt ki a Teremtő.

A XI–XV. század képanyagában Roberto Zapperi olasz történész szerint „egy ikonográfiai mutáció következett be” (Zapperi, 1983, 17.). Az ábrázolás új módja szerint a XI. század közepétől Évát nem Ádám bordájából teremtették, hanem közvetlenül Ádám vékonyából. „Ez az újítás – mondja az olasz szerző – Éva megteremtését valóságos szüléssé ala-

kítja át.” Zapperi összefüggésbe hozza a változást a gregoriánus reformmal, a házasság, illetve a férfi és a nő közti hatalmi helyzet új rendjével. A szerző természetellenes folyamatról, „negatív szülésről” beszél, mondván: „A férfiszülés a biológiai rend visszájára fordítását jelenti, a nemek közötti hatalmi viszonyoknak megfelelően.”

Éva természetellenes születésének Zapperi kifejezetten ideológiai hátteret is tulajdonított: „Az a mítosz, amely szerint Isten Ádám bordájából alkotta meg Évát, a férfi felsőbbrendűségét akarja igazolni, s igyekszik elleplezni Éva istenségét. Hasonlót sem a mediterrán, sem a korai közép-keleti mítoszokban nem találhatunk.” (Zapperi, 1983, 58.)

Hogy az asszonya férfiből vétetett, már Pál apostol tanításaiban is olvasható. S éppen ezekre hivatkozva vitatták el a nőktől azt a jogot, hogy oktathassanak vagy akár hogy szót kaphassanak a gyülekezetben:

„Mert nem a férfiú van az asszonyból, hanem az asszony a férfiúból. Mert nem is a férfiú teremtett az asszonyért, hanem az asszony a féfiúért.” (1Kor 11,8-9)

„A ti asszonyaitok hallgassanak a gyülekezetekben, mert nincsen megengedve nekik, hogy szóljanak; hanem engedelmesekek legyenek, a mint a törvény is mondja.” (1Kor 14,34)

„A tanítást pedig nem engedem meg az asszonynak, sem hogy a férfin uralkodjék, hanem legyen csendességben. Mert Ádám teremtett elsőnek, aztán Éva.” (1Tim 2,12–13)

A Genézis szóban forgó szövege ugyanakkor tartalmazza a hím istenség monoparentalitásának szemléletét is, amellyel már más civilizációkban is találkoztunk. Ebben főként „az anya nélküli, hím-nemű istenből való születés mesterséges vagy csodálatos jelét” érdemes kiemelni (Atlan, 2005, 167.). Abel Fletcher megfogalmazásában: „Az Atyaisten mesterségesen, porból, anyaszerepben teremtette meg Ádámot. Ezek után Ádám is anyává lett, és megszülte Évát, miközben Isten a bábaasszony szerepét vállalta.” (Idézi Atlan, 2005, 163.)

Kende B. Hanna

Irodalom:

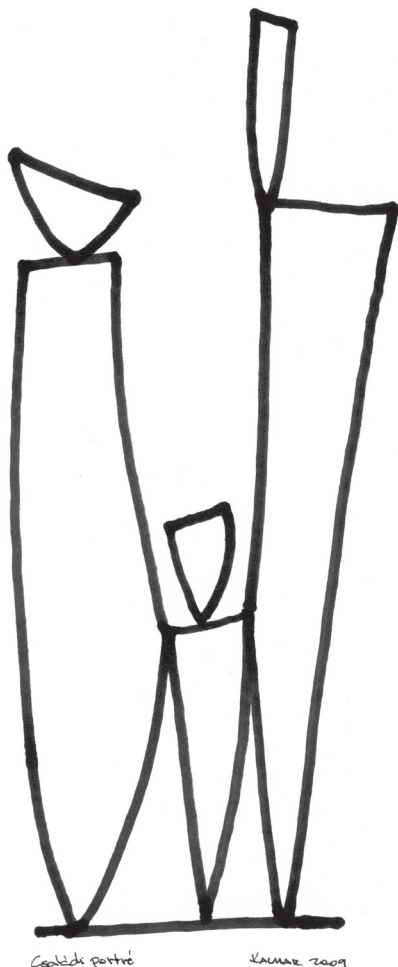
Angliviel de la Beaumelle, L. 2001. *Ève à l'épreuve des pères*. In: *Ève & Pandora*. Gallimard, Paris.

Atlan, H. 2005. *L'Utérus artificiel*. Seuil, Paris.

Trencsényi-Waldapfel Imre 1949. *Vallástörténeti tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Zapperi, R. 1983. *L'Homme enceint. L'homme, la femme et le pouvoir*. PUF, Paris.

(Az írás megjelent a szerző *A kisémmizett férfinem* című kötetében, Osiris Kiadó, Budapest, 2009.)

BALLA ZSÓFIA

Magánytöredék

A tengerből sorra kikel
Szaturnus számolatlan holdja.

Mit korán adott szó visel
késő szavak vizes raja kioltja.

Mély
mályvacsőnd.

Tested ágbogain
forró lepke a csók.

A róka vagyok perzselő havakban –
s a vérnyom, mely kopár bozótba vész.

Ilyen voltam s ilyen időt felejték,
míg holdjaim közt arcod újra kész.

Krízishelyzetek és kommunikációjuk

Nők az Ószövetségben¹

A Bibliában minden benne van, és mindennek az ellenkezője is. Ha kommunikációtörténeti szempontból keressük benne, alig van könyve vagy fejezete, amely ne szolgáltatna újabb és újabb tanulságokat olyan történetekben, amelyek olvastán mai önmagunkra ismerünk – mutatis mutandis. Az eddigiekből már nyilván kiderül, hogy, amikor az Ószövetséghez nyúlok, profán szövegként kezelem a leírtakat: nem érintem azok teológiai tartalmait, minthogy bevallottan speciális élethelyzetek kommunikációjának elemzését igyekszem elvégezni, vagyis az adottságok, a körülmények és a szereplők együttes viszonyaiból vezetem le az eredendő szándék szerinti megfontolást.

A tárgyalandó ószövetségi esetek nyilvánvalóan minták, méghozzá olyanok, amelyek szélsőséges élethelyzeteket idéznek föl. A határhelyzetek kétféle magatartásmódra készíthetik az embert. A passzivitásra egyfelől, amely nem egyéb, mint a másra, másokra hagyatkozás (ez tart a csendes visszavonultságtól a megbotránkoztató hisztériáig, hiszen ebben a mezőben nem irányul semmiféle cselekvőség a megoldásra). Másfelől a kreativitásra, amely valaminő aktivitás révén bármi módon és eszközzel, de kijuttat a bajból (ez az árulástól tart az innováción át a leküzdendő akadályok erőszakos felszámolásáig, akár más emberek élete árán is).

A zsidó monoteizmushoz hiánytalanul kapcsolódott minden hierarchia elutasítása, amit úgy kell érteni, hogy azt még csak-csak tudomásul vették, ha tőlük idegen hatalom és civilizáció fennhatósága alatt kellett élniük, de önként nem tettek, nem választottak maguk fölé vallási vagy világi főhatalmat. A közösség életét azonban írott szabályok, törvények sokasága határozta meg, amelyekben keveredtek a hitbuzgalmi és a köznapi cselekvésre vonatkozó előírások. A dolog természete szerint azonban ezek az előírások olykor ütköztek – ezt manapság jogszabályi kollízióknak nevezik –, s a magára maradt földi ember hirtelen döntéssel kénytelen volt valamilyen megoldást keresni. Ezeket a döntési típusokat – klasszikus humán eljárásrend szerint – rendszerbe lehet foglalni. A kínálkozó kategóriák közül hármat veszek sorra, minthogy ezek mutatkoznak a leggyakoribbnak.

¹ A Magyar Tudomány Napjára 2008 novemberében készített előadás rövidített változata

A törvénszegés

A szövetség létrejöttétől számítva még egy emberöltőnyi idő – 35 év – sem telt el, amikor a gyorsan benépesült Holt-tenger melléki városok sorsa betelt. Lakói élvetteggé, bűnösökké lettek; megszedítette őket a jólét. Magától értődő kérdés az utókor emberétől: mitől váltak feltűnően jómódúvá? Az észak-déli kereskedelmi útvonal ott haladt a Kaukázus és Egyiptom között. Az út menti városok, Szodoma, Gomorra, Admá, Cebóim és Cóár lakói tehát – az adott kor viszonyaihoz képest – módosak voltak máig nem tisztázott közreműködésük révén, s oly dolgokat is megengedtek maguknak, amelyek vélhetően megbotránkoztatták a köröttük élő pásztornépeket. Kommunikációs szempontból egész kivételes az az interakció, amely Ábrahám és az Úristen közt lezajlik. Az Úr előre bejelenti a bűnös városok elpusztítását, mire Ábrahám szabályosan alkudozni kezd. Végül az egyetlen tiszta lélek, aki élve kijöhet a halálra ítélt városokból, Ábrahám édes unokaöccse, Lót (a bónusz az asszony és két lányuk). A voltaképpeni történet itt kezdődik. Lótné ismeretes módon elmarad a családtól – erózió faragta szobrát a Holt-tenger fölötti magaslaton ma is mutogatják az álmélkodó turistáknak –, a két lány és Lót megmenekedvén pedig behúzódik a Cóár városa fölötti barlangok egyikébe: „lakozék tehát egy barlangban ő és az ő két leánya. És monda a nagyobbik a kisebbiknek: A mi atyánk megvénhedett, és nincsen a földön férfiú, a ki mi hozzánk bejöhetne az egész föld szokása szerint. Jer, adjunk bort inni a mi atyánknak, és háljunk ő vele, és támasszunk magot a mi atyánktól)” (1Móz 19,30–32).

A dolog megtörténik. Ne firtassuk, hogy a Szodomából történt észveszejtő menekülés közben és után miként jutott gondjuk rá, s hogyan szereztek bort a hegyek közt barlanglakó létükre, az azonban meggondolkodtató és különösen fontos, hogy Lótot az ő édes lányai miért rúgatják be. Túl azon, hogy Ábrahám személyében viszonylag hatékony protektor állt mögötte, Lót azért menekülhetett meg, mert igaz lélek, azaz büntelen volt. Képtelenség tehát azt gondolni, hogy a menekülés másnapján józan fővel tulajdon lányai ölébe hajlik ez a szent ember. Mentő körülmény kellett, s minthogy a részegség öntudatlan állapot, a vérfertőzés, ami igazán Szodomára valló, főbenjáró bűn, illetéknéppen nem volt fölróható Lótnak. A lányok tehát előzetesen mentesítést szereznek apjuknak, majd előre megfontolt szándékkal befekszenek az ágyába. De amit tesznek, nem kíváncsiságból, még kevésbé élvhajzászat

miatt teszik. Mindketten gyermeket fogannak, meg is szülik őket, név szerint Moábot és Benammínt, akiknek törzse utóbb a zsidók riválisai, ellenségei lesznek – a moabiták és az ammoniták. Eddig a történet ezúttal nem folytatandó elágazása. Viszont a kérdés továbbra is kérdés: ha nem bűnös szándékból, miért lopták ki apjuk magját Lót lányai?

A válasz az idézett szakaszban van: „*nincsen a földön férfiú, a ki mi hozzánk bejöhetne a föld szokása szerint*”. A lányok annyit tudtak, hogy városuk és a szomszéd városok csakugyan eltűntek a föld színéről, de arról nem volt, nem lehetett képzetük, hogy a távolabbi világ érintve van-e a pusztulásban. Hiába, hogy apjuk társaságában, kicsiny gyerekként megjárták Egyiptomot, vagy ha később születtek, hallottak szüleiktől távoli, idegen földekről – erről nem tudósít pontosan a szöveg –, annyi bizonyos: szemhatárukat bezárta az egy-két napi járóföld. Nem láttak, nem láthattak messzebbre; a világ számukra bezárult a köznapi kommunikáció révén tudomásukra jutott közvetlen információk határán, tehát okkal feltételezték, hogy a világ a maga teljességében tűnt el a Föld színéről. Ezért mondják: „*nincsen a földön férfiú*”. Márpedig, ha így van, az ő tudatukban egyértelmű képzetként az jelent meg, hogy velük vége a földi életnek. E pillanatban állt be a kollízió: a családon belüli szexuális kapcsolat – mint főbenjáró bűn – tilalma ütközik kikerülhetetlenül az isteni kinyilatkoztatás – ami több is, mint a földi törvény – felszólításával: „*Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet és hajtsátok birodalmatok alá*” (1Móz 1,28). Ez utóbbi nem vitathatóan az élet parancsa.

Az élet mindenekelőtt és mindenekfelett! Lót lányai nem gondolkodnak ezen, nincs is szükségük semmiféle meggondolásra. A parancs a tudatukba van égvé, önműködően készletti cselekvésre őket. Nem egyszerűen a szaporodási ösztön, annál több,

Lót felesége a Holt-tenger fölött – természet alkotta sziklaszobor

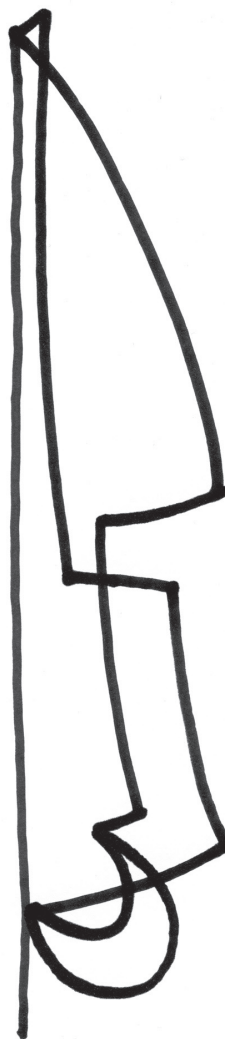
a célirányos kommunikáció révén a faj fenntartásának ösztöne nyilvánul meg bennük tudatos formában. A lányok indítékai tehát részint ösztönösek, amennyiben a szaporodási késztetés is közrehat, részint tudatos, amennyiben beszélnek a helyzetről, az okokról, és egymás közt megbeszélik a követhető taktikát, végül aszerint tesznek is. Vagyis a szokásjogot alapul véve szánt szándékkal törvényt szegnek. Első közelítésben vélhetnénk, Lót lányai nem sokat kockáztatnak, hiszen ismereteik szerint hármukon kívül nem maradt a Földön teremtett lélek, aki a halálbüntetést foganatosította volna. Ha azonban meggondoljuk, hogy a lányok személyesen tapasztalták meg Isten néhány nappal korábbi közvetlen beavatkozását, aminek következtében a hátuk mögött égtek és zúzódtak porrá a holt-tengeri városok, éppenséggel lett volna mitől rettegniük. De nem. Megfontolás nélkül elcsábítják apjukat, mert ha az életről van szó – akár az élet folytonosságáról, akár közvetlen életmentésről –, nincs helye szabályok mérlegelésének. A törvénszegés válik normává.

A törvényalkotás

A közösségi élet szabályainak kialakulására vonatkozólag sokféle tudásunk van. Az archeológia, a történettudomány és a kulturális antropológia, de még a genetika is töméntelen adalékkal szolgál arról a sok tízezer éves folyamatról, amelynek eredményeként azzá lettünk, aminek és amilyennek most látjuk magunkat.

A munkamegosztás, a nevelés, a védelem, a párválasztás és néhány más hasonló tevékenység intézményesülése a kőkori viszonyokat idéző körülmények közt már kötelező szabályként funkcionált. Előbb alakul ki a szokás: „Így csinálták az apámék meg a nagyapámék és annak az apjáék”, abból fejlődik ki a konvenció, végül a konvenció a jogban (szokásjog, törvénszöveg) vagy az ethoszban válik normává. Az együttélés konfliktusainak azokról a megoldásairól van több tudásunk, amelyek a későbbiekben mintaként szolgáltak vagy normává lettek. Ilyen Ráhel esete is.

Az előzmények: férje, Jákob előbb az elsőszülöttséget, később az atyai áldást is elorozza fivére elől, majd menekülőre fogja, s észak-keletre, egészen Háránig fut. Lábán menedéket – hajlékot és munkát – ad unokaöccsének, aki szinte megérkezésével egyidejűleg szerelembe esik lányával, Ráhellel. Ezért az egyezés Lábán és Jákob között úgy szól, hogy szolgál hét évet, fizetségét természetben kapja, hét év után pedig elveheti Ráhelt. Letelven az idő, Jákob a járandóságát kéri, amit Lábán színelig meg is ad, de csak reggel, a világosban derül ki, hogy Jákob sátrába nem a szeretett lány került, hanem a nővére, Lea. A csalást Lábán a szokásjog-

gal mentetgeti, mondván: „Nem szokás nálunk, hogy a kisebbiket oda adják a nagyobbik előtt.” (1Móz 29,26) A szokásjogot Jákob kénytelen tiszteletben tartani, s vita nélkül belemegy újabb hét év szolgálatba. Mindeközben Jákob éppen olyan módos gazdává válik, mint apósa-nagybátyja, továbbá sorra szüli neki a fiatal, lányokat az amúgy nem kívánt Lea –, de a második hét esztendő leteltével végre egymáshoz jutnak az igaz szeretők.

A szerelem ugyan csak hosszúra nyúlt plátói szakaszában nem derülhetett ki, amit házaseletükben már igen hamar megtapasztalnak: Ráhel nem fogan gyermeket. A kor szokása szerint a meddőség válóók. De ha nem válnak is el, az bizonyos, hogy gyermek nélkül Ráhel

nem tud megmaradni az első feleség pozíciójában. A termékenység a kor viszonyai között egzisztenciális kérdés, Ráhel féltékenysége nővéreire tehát egyáltalán nem oktalan.

Eleinte magában dohog, aztán valósággal kirobban. Hisztériás jelenetet rendez. „És látá Rákhel, hogy ő nem szüle Jákobnak, irigykedni kezdte Rákhel az ő nénjére, és monda Jákobnak: Adj nekem gyermeket, mert ha nem, meghalok. Felgerjede azért Jákob haragja Rákhel ellen, és monda: Avagy Isten *vagyok*-é én, ki megtagadta tőled a méhnek gyümölcsét. És monda ez: Ímhol az én szolgálóm Bilha, menj be hozzá, hogy szüljön az én térdeimen, és én is megépüljek ő általa... És teherbe esék Bilha, és szüle Jákobnak fiat. És monda Rákhel: ítéltem az Isten, és meg is hallgatta szavamat, és adott énnékem fiat: azért nevezé nevét Dánnak” (1Móz 30,1–6).

Az első vers közönséges zsarolás, amit a másodikban Jákob dühödten visszautasít. Következik a kreatív fordulat: Ráhel ráébred egyfajta megoldásra, de még maga sem tudja, járható-e ez az út. Beküldi urát a szolgálóhoz – aki a kor szokása szerint nagy valószínűséggel Lábán egyik ágyasának gyermeke, ekként Ráhel féltetvére –, és igen plasztikusan el is mondja, miként gondolja a dolgot. Úgy

kell elképzelnünk a jelenetet, hogy Ráhel ölében és térdeibe kapaszkodva hozza világra gyermekét Bilha, mintha két nő szülne egy gyereket. Ráhel csakugyan részt vesz a szülésben, részt vállal a vajúdás minden kínjából. Ez teremti meg számára a jogalapot. Ne feledjük, Bilha Ráhel szolgálója: a tulajdona. Az a szimbolikus cselekvés, amellyel Ráhel a szülés aktív részesévé válik, részéről valós igényt keletkeztet az anya szerepére. Hangsúlyozottan a szülőanya szerepe kell neki, különben a gyermek – Bilhához hasonlóan – a ház belső szolgaköréhez tartozna. Így a gyerek, ráadásul fiú, nem vitásan Ráhelé. Azonnal ki is mondja: ítélte felőlem az Isten. A meddőség illetően megoldása immár törvényes. Úgyannyira az, hogy a gyerek a nevében pont ezt fejezi ki.² Persze, a törvény akkor törvény, ha más esetekben is használatos. Nos, Ráhel gondoskodik arról, hogy a jogbiztonságnak ez a feltétele teljesüljön. Bilha újabb fiút szül az előzőhöz hasonló módon, s ezzel lesz kész a mű: „Nagy tusakodással tusakodtam az én nénémmel, és győztem; azért nevezé nevét Nafthálinak³” – kiáltja világgá Ráhel (1Móz 30,8).

A kommunikáció ezúttal is többrétegű: tanúskodik a kor civilizációs viszonyairól, klasszikus emberi konfliktusokat idéz föl, és beavat az archaikus társadalom törvényalkotói folyamatába. Ha valaki az archaikus közösség tagjai közül lopott, vagy bármilyen el nem ismerhető úton-módon megkárosította egyik-másik társát, hirtelen felindulással nyilván elűzték vagy épp megsemmisítették. A büntetésnek ez a hatékony formája később – indulati töltését elveszítve – szokássá, majd törvénnyé vált. Az első ránk maradt törvénytöredékek – Hammurapi törvénykönyve – kitüntetett figyelmet fordítanak a tulajdon védelmére. A Tízparancsolat az Istenhez kapcsolódó rendelkezések után rögtön az ősök kötelező tiszteletét, majd az élet mindenekfelettségét teszi kötelező normává: Ne ölj! A tizedik, azaz az igen nyomatékos záróparancs viszont a tulajdon tiszteletben tartására hív fel, legyen az a tulajdon ház, feleség, szolga, ökör, szamár vagy bármi. Az archaikus közösségek értelemszerűen csak maguk között tekintették érvényesnek szokásjogaikat, vagyis idegent megölni nem volt bűn, attól rabolni, lopni sem, a jog határai lezárultak a közösség által belakott terület határainál – s ez így is maradt az első világháborút lezáró békéig, a Népszövetség létrejöttéig.

Ami pedig Ráhel törvényét illeti, az a találékonyság, hogy a tulajdonból fakadó lehetőséget – ti. Bilha női mivoltát – össze kell kapcsolni valaminő erkölcsi cselekvéssel, vagyis a szülésben történő

egyfelől szimbolikus, másfelől valóságos közreműködéssel, még mai fejjel is lenyűgöző.

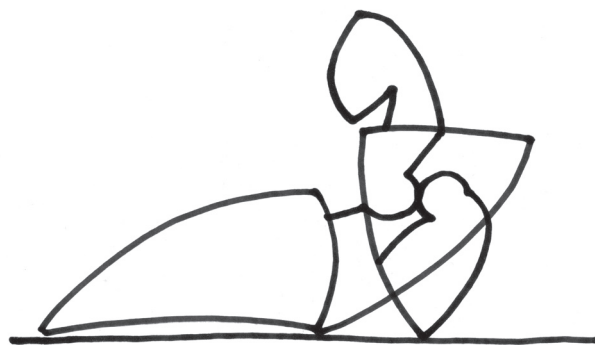
A rendkívüli állapot

A királyokat megelőző periódusban, a bírák idején, az ekként nevezett előjárókhoz vitás ügyekben fordultak. Magától értődő, hogy csip-csup ügyeket nem őriz meg az emlékezet. Ez a könyv is harcokat örökít meg, kisebbeket és nagyobbakat, ennek megfelelően tartanak számon nagy bírókat és kevésbé jelentőseket. A hagyomány szerint a bírák kora az egyiptomi kivonulás után, a Kánaánba történt betelepüléssel, azaz Józsuéval vette kezdetét. A nagyok közül négy neve csak emlékeztetőül: Gideon, Sámson és Sámuel, no meg aktuális hősünk, Debóra⁴. „Ebben az időben Debora, a prófétanő, a Lappidoth felesége volt bíró Izráelben. És ő a Debora-pálmája alatt lakott Ráma és Béthel között, az Efraim hegyén, és *ide* jöttek fel hozzá az Izráel fiai törvényre.” (Bír 4,5)

A többiekkel szemben keveset tudunk róla. A neve, mint minden ószövetségi név, beszél viselőjéről. Debóra tehát csípett, mart, de mézédés is tudott lenni. A vélt bizonyosság: Efraim törzséből származott. Továbbá próféta is volt, nem csak bíró; ismerjük a férje nevét, és arról is megemlékezik a könyv, hogy bíróként egy palma alatt rendelt.

Két kérdés is adódik a személyével kapcsolatban. 1. Miért említik prófétanőként, ha nem maradt fenn utána egyetlen prófécia sem, holott minden valamirevaló próféta jövődöléseit, fenyegetéseit – olykor szó szerint, olykor tartalmilag – idézi a Biblia?! 2. Hogyan lehetséges, hogy egy szigorúan patriarkális társadalomban, ahol a nő vagyontárgy, felbukkan egy női vezető, és ítéleteinek alávetik magukat a férfiak is?

Az első kérdésre nincs érdemi válasz, mert a pusztán közlés – amelyben Debóra a hadvezérrel tudatja annak teendőit, hogy ne törődjön semmivel, csak menjen, ő viszont kezére adja majd az ellenséget – nem tekinthető klasszikus próféciónak. A másodikra kérdésre pedig a fejezetcím a válasz: a rendkívüli állapot. Valami különleges, egészen szokatlan, váratlan helyzet állt elő, amelyben nem

² Dán héber jelentése: 'törvény, bíró'. Ld. még Dániel, a. m. 'Isten az én bírám'.

³ A Naftáli név jelentése: 'harcom'.

⁴ A név jelentése: 'méh, darázs'.

az történt, aminek a hagyomány alapján történnie kellett volna – hogy ugyanis *kiválasztódik* az a férfi, aki megoldja a krízist. Ezúttal nincs kiválasztott, amit úgy kell érteni, hogy nincs jelentkező. Vagy azért, mert nem érzékelik a helyzetet súlyosnak, vagy azért, mert ugyan súlyosnak látják a veszélyt, de nem közös, hanem külön stratégiákban gondolkodnak Izrael fiai.

Annak idején a zsidók az egyébként rokon, ám időről időre ellenséges törzsekkel – moabiták, ammoniták, filiszteusok, kánaániták és mások – vitába, nem ritkán harcokba keveredtek, amelyeknek kiváltó oka rendszerint a víz, a legelő és a megművelhető föld volt. A szöveg szerint adott időben épp a kánaániták készültek támadásra, akiknek a szállásterülete északon érintkezett a zsidókéval. Sisera, a kánaániták hadvezére, nagy létszámú és jól felszerelt katonasággal vonult fel; fegyvereik, harci szekereik a kor technikájának csúcsát reprezentálták. Veszélybe kerültek az északi területek. Hogy mi történt és hogyan, arról már aligha lesznek pontos ismereteink. Az írás ugyan tízezer mozgósított emberről szól zsidó részről, de ez elég valószínűtlen, ráadásul a harcosok fegyverze, eszközei korszerűtlenek.

Ilyen előzmények után Debóra utasította a hadak vezetőjét, Barákot, hogy vonuljon szegényes csapataival a Tábor hegyhez, a Kison patak völgyébe. A szervilis hadvezér nem ellenkezett, de ahhoz a feltételhez kötötte a hadműveletet, hogy abban Debóra személyesen részt vesz. Figyeljünk fel erre a mozzanatra: a hadak vezére nem vállalja a küzdelem politikai felelősségét, hiszen ő katonáember, neki nem jutna eszébe a túlerővel szemben kiállni, de ha az asszony is vele megy, engedelmessé válik. Debórának van is egy maliciózusnak tetsző kiszólása: „csak hogy nem a tiéd lesz a dicsőség az útban, a melyre mégy, mert asszony kezébe adja az Úr Siserát” (Bír 4,9).

Debóra tehát elfogadta a kihívást, és józan ésszel fel nem érhető módon azt parancsolta Baráknak, hogy a patak mentén sorakoztassa fel a katonákat. Velük szemben a Tábor hegy domborulatainak takarásában foglalták el harcállásukat a kánaániták. A zsidók katonai szempontból szinte felkínálták magukat: őket látták, ők viszont nem láthatták az ellenséges csapatok elhelyezkedését. Stratégiai és technikai hátrányuk alapján a totális vereség volt prognosztizálható. A szemben álló katonákra a várakozás óráiban azonban soha nem látott eső zúdult. A kánaániták vasalt szekerei még a csata kezdete előtt belesüppedtek a sárba, a járműről vívott küzdelmekre kiképzett, gyalogharchoz nem szokott katonákat meg lerohanták a zsidók, akik könnyű kézfegyvereikkel hirtelen fölénybe kerültek a nehézkesen mozgó ellenséggel szemben. Senkinek nem kegyelmeztek, mondhatni, gátlástá-

lan, iszonyatos mészárlást végeztek a kánaániták soraiban, akiknek a csata előtt magabiztos vezére, Sisera – több más bibliai szentenciával és személlyel egyetemben már rég beköltözött a magyar szőlástárba – már csak a bőrét mentette. Látszólag akadt is menedéke. Héber, a zsidó kovács korábban a kánaánitáknak dolgozott, a hadműveletek közben azonban eltűnt. Sátorában hátrahagyta feleségét. Az asszony befogadta és megnyugtatta a menekülő kánaánita vezért, majd hidegvérrel az izgalmaktól ájultan alvó Sisera halántékába ütött kalapáccsal egy sátorcölöpöt. Ez a közjáték – a férj oda dolgozik, a feleség ide, ebből nagyobb baj nem lehet! – plasztikusan jelzi a kor általános szokásvilágát.

A zsidók fényes és véres győzelmével zárult tehát a Tábor hegyi csata, amelyből az özönvízszerű eső képében ötödik hadoszlopként az Úristen is hathatósan kivette részét; a harc után megfordultak az erőviszonyok: a zsidók hajtották uralmuk alá a kánaánitákat. „Az Izrael fiainak keze pedig mind jobban ránehezedik Jábinra, a Kánaán királyára, mígnem kiirták Jábin, a Kánaán királyát” (Bír 4,24).

Ami ez után következik a könyvben, egyszerre poézis, vallomás, felkínálkozás és kommunikációs bravúr: Debóra és Barák dicséreténeke – tény szerint csaknem kizárólag Debóráé, beváltván a megelőlegezett jövőt. A magyar bibliafordítások többnyire szöveghűek, ám a fordítók rendre szembe kerültek azzal a klasszikusnak tekinthető problémával, amellyel már Szent Jeromos is küzdött, s megoldása érdekében visszatérően felkereste a római főrabbit, hogy ugyanis a héber szavak és kifejezések többértelműségét, áthallásos karakterisztikáját miként adhatná vissza olyan nyelven, amelynek más jellegű a grammatikai és szemantikai tere. Amelyben nincs a szavak, kifejezések mögött szimbolika és/vagy metaforikus másod-, vagy harmadjelentés. Ezért Debóra énekével kapcsolatban kénytelenek vagyunk a hebraistákra hagyatkozni, akik szerint a szöveg lüktetése, az ismétlődések hangsúlyának fokozódó ereje – mint Ravel Bolerója – egyfajta sűrű és buja erotikát sugároz; mintha az asszony, Debóra, a győzelem után magának Istennek kínálná fel nyoszolyáját.

Magasztos, egyszersmind nem túl szerény fordulata: „Felkelék Izrael anyjaként” (Bír 5,7) – meg-

határozza a szerep tartalmát. Szimbolikája kiterjesztő, tevékenységét egész népére vonatkoztatja, mindazáltal ez a vezetői szerep az idézett kifejezés révén egyidejűleg viseli a hagyományos anyai karakterjegyeket. Eztán következik a kevély, önértetes, már-már maró szemrehányás a távolmaradóknak. Felhánytorgatja a zsidó törzseknek, hogy tétlenül várták az események végkifejletét, ám a megalkuvók felsorolását közvetlenül megelőzi egy, első ránézésre érzelgős, mélyebben elemezve azonban roppant súlyos kijelentés: „Szívem azoké, kik parancsolnak Izráelben”. Mert az egész történet legfontosabb tanulsága éppen az, hogy a társadalom hasonló krízishelyzetben önnön vesztébe rohan, hacsak nem rendeli alá magát egy központi akaratnak.

A felajánlkozás, a megnyilatkozás és a szemrehányás után az ének elbeszéli a csata lefolyását, végül lezárja egy mondattal: „És megnyugovék a föld negyven esztendeig” (Bír 5,31). A fegyverrel megszerzett béke időtartama épp annyi, mint amennyit a zsidók bolyongtak a sivatagban az egyiptomi fogságból kijövet, mint a királyok uralkodásának tartama; negyven napig zuhogott az eső az özönvíz idején stb. Az ószövetségi gondolkodásban a 40 szakrális szám. Ez önmagában olyan momentum, amely Debóra emlékezetét nagyra növelte a zsidó hagyományban, ám ez legföljebb adalék a szerep kivételességének magyarázatához. A válasz lényegét az a szegmentált társadalmi létezés szolgáltatja, amely egy fenyegető konfliktushelyzetben nem képes mozgósítani, nem tud elég meggyőző lenni, ezért nem is akad olyan férfi, aki a mozgósítás élére állana, és körbejárva a testvértörzseket, meggyőzné őket arról, küldjenek katonákat, máskülönben mindannyian ismét a hódítók hatalma alá kerülnek. Az egyetlen ember, aki férfihoz méltóan képes felérni ésszel a veszély valós mértékét, s személyesen elég a bátorsága – no meg intellektuális belátása is – cselekedni, egy nő. A vállalkozás nyilvánvalóan kockázatos – bár inkább reménytelen –, ez is lehet magyarázata annak, hogy a szóba jöhető férfiak nem vállalták: féltek a bukástól. A váratlan győzelem minden előzetes várakozást meghazudtolt, és minden előzetesen elképzelt forgatókönyvet átírt. Debóra nem a sajnálkozva, lenézve várt vesztes szerepében jelenik meg újfent az övéi körében, hanem diadalittas népvézéreként. Ő a Mater Populi.

Mit tesz ilyen esetben az utókor? Természetesen igyekszik szerves folyamatba ágyazni a történeteket és a főhősöket. A leszármazók emlékezetében Debóra nem lehet egyszerű asszony, és kiválóságát sem lehet egy vagy több férfi függvényében értelmezni, mint az összes többi – egyébiránt valóban nagyszerű – ószövetségi nőét. Az utókor kiemelte, egyedivé tette Debórát, s minden valószínűség szerint utólag ruházta fel azokkal a címekkel, amelyek miatt oly

igen előkelő helyet kap a Bírák könyvében. Ezzel az eljárással – az egyedivé tétellel ugyanis – nem sérült semmilyen, kivált nem a patriarkális hagyomány. A visszavetített közösségi tudat jelensége ez. Így magyarázható Debóra prófétaí címe és bírói stalluma egyaránt, s ekként volt gond nélkül beilleszthető egy olyan sorba, amely végeredményében egy törzsi közösség civilizációs-kulturális értelemben vett társadalommá válásának szakadozott, mégis lineáris történetét képezi le.

Gellért Kis Gábor

BALLA ZSÓFIA

A bak jegye

Mamácska,
itt ülök, nézd,
Bak-jelben földre kötve
nedves rostos hidegben,
s napot szívok magamba,
hogy versben átevezzek
hozzád, Halak jegyébe.
Közelebb ez a két jegy,
mint mi, kiket a bolygó
szándékok szertelőknek.

De mégis vonsz magadhoz,
s én távol arra várok,
hogy egymáshoz ütődve
újra erőre kapjunk.
Állj pályánk metszetében
s szólíts a régi néven,
a másnak ismeretlen
szavakkal. Erre várok.
Csak te tudsz megtalálni.
Téged csak én kereslek.

Versem, nyitott kalitkám
madárnyelvét te érted,
e locska fecskehangot.
Mondd, vessem el felét?
Fenét.

No nézd, mi szépen
kapaszkodunk meg egy kis
cinkoska nevetésben.

Megjössz a hallomással.
Vártam, már régen várom:
tedd a fejemre foltos,
nyárfáüveg kezed,
ötágú koronámat.

A Dévai-kód

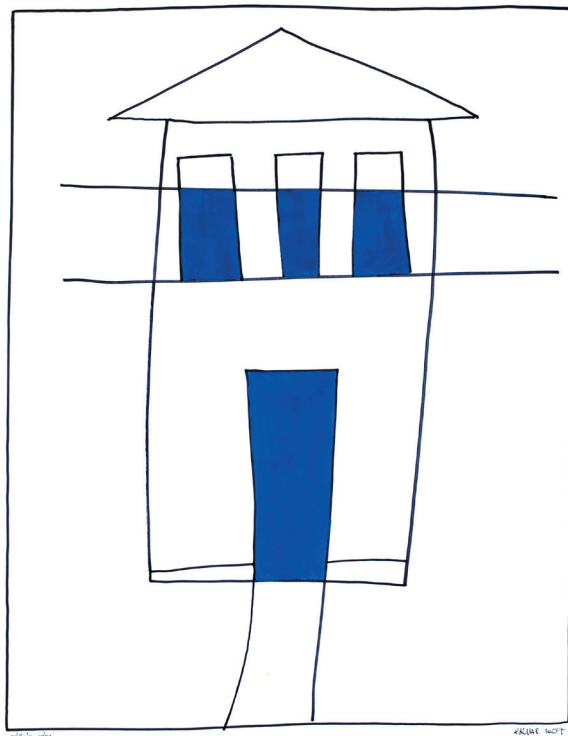
Dévai Mátyás volt az, aki a reformáció tanítását elsőként képviselte Magyarországon teológiailag rendszerezett formában, átütő erővel, a hit által való megigazulás tézisének és a *sola Scriptura* elvnek gyakorlati következményeit határozottan érvényesítve az egyházi és társadalmi élet számos területén. Hogy Dévai igehirdetésének mozgósító hatását érzékelhető tegyem, egy ilyen témát ragadok ki gondolatrendszeréből: az egyetemes papság kérdését.

„Hogy nők prédikáljanak vagy szentségeket szolgáltatassanak ki, a reformátoroknál szóba sem jött” – él a kategorikus fogalmazással Ingetraut Ludolphy a *Theologische Realenzyklopädie* „Frau” cikkében, hogy aztán néhány különleges kivételt fűzzön a tételhez (pl. apácák gyóntatása, bábák által végrehajtott szükségkereszttség). Dévai Mátyás természetesen nem forgathatta ezt a ma megkerülhetetlen kézikönyvet, de e tétel tartalma számára még sokszor megtapasztalt valóság lehetett, így nem tudható be tájékozatlanságának, hogy a reformáció fősodrától eltérően megengedi az asszonyoknak a prédikálást és a szentségek kiszolgáltatását, mi több: hasonlóan sarkos megfogalmazással, nem kizárólag a többször vitatott határesetekre célozva, s az sem mellékes, hogy minősített körülmények között szólal meg Johannes Fabri püspök előtti nevezetes bécsi kihallgatásakor. A kihallgatás kettős hagyományozását figyelembe véve nyugodtan kizárható a lehetőség, hogy félreértésről, torzításról lenne szó a kihallgató oldalán, vagy éppen ironiáról, túlzásról, esetleg más szokásos retorikai figuráról a kihallgatott oldalán e szokatlan állítások esetében.¹ Dévai nyilvánvalóan komolyan gondolta válaszait: az asszonyok taníthatnak a maguk módján, és ha már egyszer prédikálhatnak, miért ne gyóntathatnának?!

A helyzet különös pikantériája, amivel Dévainak is tisztában kellett lennie, hogy Fabrit a kor közmondásosan nőgyűlölő teológusai között tartották számon. Szónoki kirohanásait is szerte emlegették, pl. amikor az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlésen a császár hűgát (Habsburg Máriát) gyalázta félreérthetetlen metaforákban, de többek között az antik szerzők nőellenes sztereotípiáit felmelegítő nézeteit (az asszony mint természeti csapás, mint szükséges rossz; „Három csapás rettentő: tűzvész, árvíz meg a nő!”) nyomtatásban is terjesztette.

¹ Dévai nézeteinek legfontosabb, az alábbiakban sűrűn idézett forrása Dévai bécsi kihallgatása 1533-ból, melynek mind jegyzőkönyve fennmaradt, mind Dévainak már Nürnbergben 1536-ban papírra vetett, 1537-ben megjelent előadásában olvasható (*Expositio examinis*). A két változat szinopszisa ifj. Révész Imrénél található.

Első ilyen művére Luther munkatársa, az újdonsült házasesember Justus Jonas ellenirattal reagált, s az ehhez a válaszhoz előszót író Luthernél is több, a nőgyűlöletet kritizáló megjegyzéssel találkozunk. Fabri elvi pozíciója különösebben nem érdekes számunkra, bizonyára megvolt ennek a konkrét tapasztalati háttere, politikai célja, Jonas lelkes nőprogramja sem meglepő, ennek is megtalálni a párhuzamát egyéb írásaiban. Nehezen tudjuk viszont a megfelelő skatulyába sorolni Dévai kijelentéseit, melyek messze túl mennek Jonasnak a rajongásig derűs színekkel festett nőképén.

Magyarázatot adna Dévai magatartására, ha az anabaptistákéval rokon álláspontot tulajdonítanánk neki. Ez az asszociáció (ha nem is egyenesen vád) valóban felmerült Dévai kritikusaiban. Noha soha senki nem sorolta komolyan Dévait és teológiáját az újrakeresztelők táborába, nem zárható ki, hogy ő kezdetben még gyanútlanul használt olyan fogalmakat és képzeteket, melyek később mint tipikusan anabaptista ismertetőjegyek váltak szalonképtelenné akár tulajdon megítélésében, akár mások szemében. Az újrakeresztelők mozgalma természetesen már Dévai wittenbergi tanulmányai idején közismert jelenség és számtalan vitairatban cáfolt teológiai rendszer volt mind Németországban, mind Magyarországon, az ellenük vívott harcban maga Fabri püspök is elévülhetetlen érdemeket szerzett, de Dévaiban talán csak idővel tudatosult, hogy ha a kereszttség vagy a világi hatalom kérdésében nem is, viszont a *de anima* és *de femina* hitcikkekben hozzájuk hasonlóan gondolkodik.

Akárcsak a valdensek vagy a táboríták, az anabaptisták is teret biztosítottak nők egyházi szol-

gálatának, s ennek megfelelően sok nő szenvedett közülük vértanúságot. 1539-ben a sziléziai Sagan főterén fejeztek le két újrakeresztelő nőt Henrik szász herceg külön parancsára. A kivégzés előtt szózatot intéztek jelenlévő hittestvéreikhez, hogy álljanak meg az igaz tanításban. Az osztrák nyomozati aktákban is számos név szerint ismert anabaptista asszony bukkan fel. Anabaptista női prédikátorok tevékenysége ellen Luther is szót emelt 1532-ben.

A wittenbergi vagy a helvét irányzatban azonban, mint az utóbbi adat is mutatja, más volt a helyzet. Jóllehet a legtöbb kézikönyvben vagy tanulmányban kísért a sztereotíp állítás – melyet most Őze Sándor óvatos megfogalmazásában idézek –: „a női emancipáció útját a reformáció is egyengette”, a közelkép ennél kiábrándítóbb. A leegyszerűsítő megállapításoknak kétségkívül kedvez az a körülmény, hogy egyes rendkívül exponált, ugyanakkor elszigetelt adatok megerősíteni látszanak ezt az összképet: például néhány kivételes egyéniség (mint Katharina von Bora) vagy magas társadalmi állású személyiség (mint Perényiné Frangepán Katalin, Nádasdyné Kanizsai Orsolya, Majláthné Nádasdy Anna) népszerűsége, elismertsége akár saját korában, akár az utókor ítéletében; vagy néhány elszórt kijelentés a reformátorok aprólékosan feldolgozott életművében (mint Luther értékelése egyes nők képességeiről, helyzetfelmérése, elvárásai egyházpolitikai szerepükkel, történelmi küldetésükkel kapcsolatban).

Ugyanúgy félrevezető lehet annak irodalomtörténeti felismerése, mennyire rokonszenves szerepet játszhatnak fikatív női szereplők a reformáció korának polemikus dialógusaiban és röpirataiban, ha ugyanakkor figyelmen kívül hagyjuk, hogy ugyanabban a műfajban a hasonlóan pozitív paraszti figura sem jelez elmozdulást az általános társadalomkép szempontjából.

A mai olvasó bizonyára szerencsés kivételnek tartja, hogy Rotterdami Erasmus nem osztotta humanista szerzőtársai általános nőellenességét (ebből Fabri és Jonas vitája ürügyén adtam ízelítőt), témába vágó műve, *A keresztény özvegy* mégis zavaróan sablonos és unalmas olvasmány. Noha a keresztény özvegy ideáljának hazai társadalomformáló hatásáról keveset állíthatunk, legfeljebb képzelődhetünk, annál nagyobb karriert futott be Magyarországon az 1516-ban megfogalmazott *Paraclesis* egy odavetettnek tűnő mondata: „Bárcsak minden asszony olvasná az evangéliumot, olvasná Pál leveleit!” Közismert, hogy a görög Újszövetségnek ezt az előszavát parafrázeálják az ún. erasmista magyar bibliafordítások Komjáti Benedektől Sylvester Jánosig. Az első magyar nyomtatott Biblia ajánlásában előadott akár fikatív, akár valós történet, ti. hogy Komjáti úrnőjében, Perényi Gáborné Frangepán

Katalinban leküzdhetetlen kívánság ébredt Szent Pál leveleinek olvasására, félreérthetetlenül utal az erasmusi óhajra.

Bármennyire dicséretes, hogy a legtöbb magyar reformátor halhatatlan lelket tulajdonít a nőknek haláluk után, ez nem változtat azon, hogy életükben többnyire nem látnak mást bennük, mint a bűn inkarnációját. Nem mellékes körülmény az sem, hogy pl. Melius

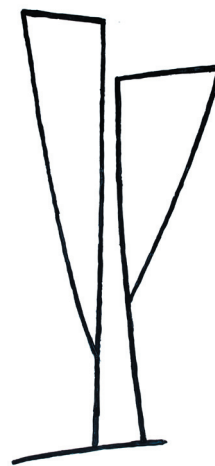
Juhász Péter szigorúan patriarchális nézetei anabaptista ellenféllel folytatott vitában fogalmazódtak meg. Számára az asszony már nem egyszerűen a bujaságnak, hanem a pápizmusnak és az eretnekiségnek az emblémájává is lett.

A vizsgált probléma tekintetében az egyetemes papság teológiai programja a kulcsfogalom. Ezt a minden hívő egységes, hierarchia nélküli papi rendjére vonatkozó gondolatot Luther 1520-as nagy irataiban fejti ki, többek között *Az egyház babiloni fogságában* és *Dévai feltételezhető olvasmányában*, *A keresztyén ember szabadságában*. Az előbbiben ráadásul a reformátor a szerzetesek fogadalmával és a papok szent cselekményeivel többek között éppen a háziasszony és a szolgálólány mindennapi tevékenységét mint Isten szemében semmivel sem értéktelenebb szolgálatot állítja szembe:

„Ezért senkinek sem tanácsolom, sőt mindenkit óva intek attól, hogy valamely szerzetbe belépjen vagy papi rendet felvegyen, hacsak föl nincs vértézve annak belátásával, hogy a barátok vagy papok tettei bármily szentek és rendkívüliek legyenek is, Isten szemében semmivel sem különböznek a földjén dolgozó paraszt vagy a háztartását vezető asszony munkájától, hiszen őnála minden csak a hit szerint nyom a latban... Sőt nem ritkán megesik, hogy a szolgáló vagy a béres házi foglalatossága és kétkezi munkája kedvesebb számára, mint egy szerzetesnek vagy papnak minden böjtje és igyekezete, ha ez híján van a hitnek.”

Ugyanezt a teológiai álláspontot osztja Melanchthon 1521-es dogmatikai kézikönyve, melynek alapos ismerete szintén kimutatható a magyar reformátornál.

Ahogy a népfélség elve elvezet a képviselési demokráciához, úgy alakul a wittenbergi reformátoroknál az igehirdetésről és a szentségek kiszolgáltatásáról vallott felfogás. Valamennyi keresztény megkapta Krisztustól a kulcsok hatalmát, a missziói parancsot (benne a keresztelés feladatát) és a kenyér megtörésének hagyományát, de a jó

rend kedvéért ezeket átruházzák elhívott, kiválasztott „szolgáikra”. Dogmatikailag valamennyien *sacerdos*-ok (papok), de protestáns egyházi értelemben már csak a gyülekezet által megbízottak a *minister*-ek (lelkészek). Lényeges különbség viszont az ordinációhoz tapadó korábbi képzetekkel szemben, hogy a prédikálás, a szentségi szertartások végzése többé már nem előjog, kiváltság, hanem kizárólag feladat, küldetés.

Ingetraut Ludolphy szemléletes példákon mutatja be, hogy maga az egyetemes papság programjának meghirdetője, Luther milyen korlátok között alkalmazta saját tételét, ugyanakkor olykor saját maga is fessegette ezeket a korlátokat. Luther számára a rend és a tisztesség követelménye jelentett gátat a program kiterjesztése, azaz a női papi szolgálata előtt. Ha prédikálnának, ez sértené a megszokás által szentesített közrendet és közkerültséget, botránkozást támasztana – ezzel eljutottunk az evangéliumi szabadságnak szeretetből fakadó korlátjáig, a hitben gyengék védelmezéséig. Az önmaga által kijelölt határok megsértésére, áthágására pedig mi más ösztönözné a reformátort, mint a szükség, mely törvényt bont. Ha nincs, aki prédikáljon, az asszonyok prédikálnak (hiszen szükséghelyzetben a kövek is kiáltanak, Lk 19,40). Ezt az álláspontot egy viszonylag kései (az 1539-es A zsinatokról és egyházakról c. műből vett), de annál kifejezőbb idézettel szeretném illusztrálni:

„Mégis igaz, hogy a Szentlélek e tekintetben [ti. az egyházi hivatal tekintetében] kizárja az asszonyokat, gyermekeket és mihaszna személyeket, hiszen csak alkalmas férfiereket választ erre a feladatra (kivéve a szükséghelyzetet), ahogy az Szt. Pál leveleiben több helyütt olvasható. [...] Summa, egy ügyes férfi legyen ide kiválasztva, mert erre gyermekek, asszonyok és egyéb személyek nem alkalmasak, jóllehet képesek Isten igéjét hallgatni, a keresztségben, az oltárszentségben és a feloldozásban részesülni, és a férfiakkal együtt ők is igazi szent keresztények, mint Szt. Péter mondja. Mert ez a különbség mind az emberi természetből, mind Isten teremtési rendjéből adódik, hogy asszonyok (még kevésbé gyermekek vagy bolondok) nem kormányozhatnak és ne kormányozzanak, mint a tapasztalat tanítja és I. Mózes 3. mondja.”

Véleményem szerint Dévai kérdéses magatartására, a bécsi kihallgatáson adott válaszára is az

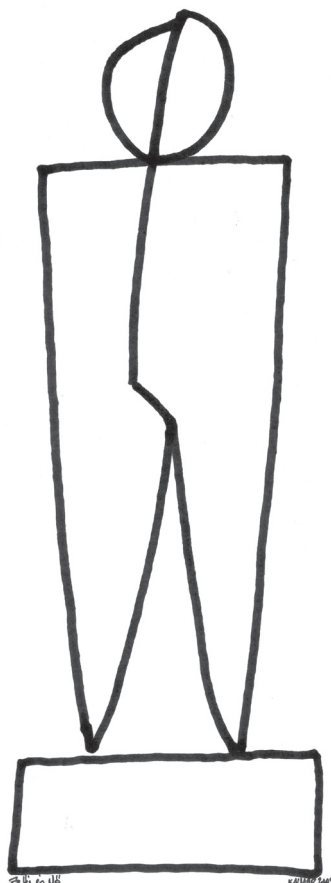
egyetemes papság teológiai programja ad magyarázatot. Dévai ezt mindenki másnál komolyabban igyekezett venni, s ha említi is a mesterei által állított korlátokat, azokat meglehetősen lazán és rugalmasan kezeli.

Ezt a megoldási kísérletet három érveléssel tudom alátámasztani, Dévai olyan kérdésekre adott válaszaival, melyek az itt vizsgált problémával való szoros összefüggésük révén párhuzamként megerősítik feltételezésemet. Ez a három rokon téma: az egyetemes papság szerepének meghatározása, Dévai áldozópapi működése és a gyermekkeresztség értelmezése.

A) Luther a minden hívőt illető papi feladatokat, ha formális felosztás nélkül is, három területen jelölte ki: „Mert a papsággal méltók vagyunk arra, hogy Isten előtt megjelenjünk, másokért imádkozunk, és egymást az Isten dolgai felől tanítsuk, mert ez a papok hivatása.” Melancthon ugyancsak formális felosztás nélkül, két ilyen feladatot lát: „Papok vagyunk, mert Istennek áldozunk önmagunkat, és könyörgünk bűneink miatt.” Hagyjuk most annak vizsgálatát, mennyiben fedik egymást vagy milyen függésben állhat egymással ez a két definíció, nézzük inkább Dévai meghatározását, mely a fentiekől eltérően már formális felosztást is alkalmaz, és nyilvánvalóan e két minta elemeiből építkezik:

„Mivel a papok feladata áldozni, prédikálni, imádkozni, és mivel Isten parancsa minden keresztényt erre kötelez, következik, hogy minden keresztény pap, hogy köteles bűneit megoldókölni, tanítani és egymásért imádkozni.”

Azaz Dévai Lutherrel tart a másokért való imádkozás hangsúlyozásában, Melancthonnal az életáldozat teológiai értelmezésében és megint Lutherrel a tanítás szerepének beemelésében. Az első felsorolásban ugyan még „prédikálást” említ, ezt azonban a folytatásban már „tanításként” konkretizálja, s amikor a cikk végén a nyilvános igehirdetést az elhívott *minister* feladataként határozza meg, ezzel világossá teszi, hogy az egyetemes papság szerepe nála sem lép túl „egymás” nem nyilvános tanításán. Tény azonban, hogy Dévai felfogása a tanítás tekintetében tartalmilag kibővíti a melancthoni értelmezést, a lutherit pedig a hangsúlyok elhelyezésében haladja meg. Azzal ugyanis, hogy igehirdetésként aposztrofálja a tanító célú magánbeszélgetést (egyébként összhangban

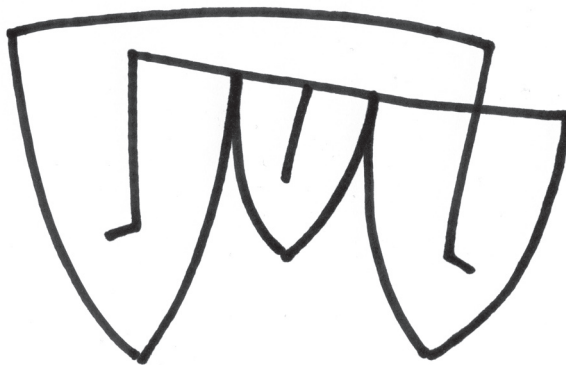

Luthernek és saját magának a gyónásról vallott új értelmezésével: „tanítás, tanács és vigasztalás”), egy picit csökkenti a szabályosan elhívott szolgák és a csupán egyetemesen pap hívők között frissen húzott határvonal jelentőségét.

B) A bécsi kihallgatáson elhangzik: Dévai Wittenbergből való hazatérte után nem misézett, nem zsolozsmázott, nem élt a papi rendet megillető szertartási jogokkal és köteleességekkel, egyedül a prédikátori hivatást töltötte be, erre ő a kassaiakat hívja tanúnak, akik 1531-ben magyar prédikátor-ként alkalmazták. Dévait 1540-es rövid sárospataki tartózkodása idején is prédikátornak címezték, ez az adat önmagában nem sokat jelentene, de mindenképp egybeesik a reformátor önértelmezésével. A wittenbergi reformátorok is (kissé erőszakot téve a történeten) az Illés által legyőzött Baál-papokhoz hasonlították a miséző klerikusokat, míg a prófétát prédikátori szerepben képzeltek el. Úgy tűnik, Dévai szándékosan mond le kánoni előjogairól, és tudatosan hanyagolja kánoni köteleseit, ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy személyes példájával hirdeti a laikusok és klerikusok közötti hagyományos megkülönböztetés tagadását.

Az előző állítás megfogalmazása szándékosan volt ennyire óvatos. Ha elővesszük a kihallgatás bécsi jegyzőkönyvét, meg kell állapítanunk, hogy a kérdések jóval egyértelműbb téziseket fogalmaznak meg ezen a ponton, mint a reformátor által ezekre adott válaszok. Hogy Dévai áldozópap létére nem akart misézni, hogy ugyanolyan papnak hirdette magát, mint amilyen bármelyik laikus, ezek az inkvizítor szavai. A kihallgatott erre úgy védekezik, hogy a kassaiaktól prédikálásra kapott meghívást, nem a szentségek kiszolgáltatására, és hogy többek között szembaja akadályozta meg az előírt napi imák teljesítésében. Ezek a számalmasnak tűnő mentegetőzések mindazonáltal tudatosítják bennünk, mennyire éles helyzetben folyt a kihallgatás, milyen körülmények között vették fel a jegyzőkönyvet, így annál komolyabban vehetünk minden szót, melyet rögzítettek. Annyi azonban biztos, hogy Dévai – Luther véleményével összhangban – a nyilvános ígehirdetés feladatát a gyülekezet felhatalmazásához kötötte, és klerikusi múltja dacára önmagára is vonatkoztatta a gyülekezet részéről történő meghívás és választás követelményét.

C) A gyermekkereszttség és a hit összefüggésében azt állítja Dévai, hogy a hit az üdvözülés elengedhetetlen feltétele, ez alól a kisdedek sem képeznek kivételt. Melanchthont követve leszögezi, hogy nem a mi dolgunk Isten hogyanjait fürkészni, elég annyit tudni, hogy Isten a gyermekekben is elvégzi művét, ők is hisznek, és részük van az üdvösségben. Dévai ezzel hihetetlenül széles alapra helyezi és a lehető legtágabban értelmezi az egyetemes papság tanítását. Az inkvizítor eredeti kérdése a

hagyományos felfogásból indult ki, tudniillik hogy a jogi és a filozófiai gondolkodásban korlátozott tulajdonságokkal jellemzett gyermekek nem saját hitükre, hanem mások hitére tekintettel részesülnek előbb a keresztségben, majd az örök üdvösségben. Mi már tudjuk, hogy ez a hagyomány utóbb a protestantizmust is meg fogja fertőzni, de Dévai ebben a cikkében még arra vetemedett, hogy teológiai-
lag emancipálja a kicsinyeket, s ebben ráadásul a Szentírás is bátoríthatta („csecsemők szája által...” Mt 21,16).

A fent kifejtett három érv sorába szervesen illeszkedik az, amit Dévai a nőknek mint az egyetemes papi rend tagjainak az egyházi szolgálatáról akár Johannes Fabri püspököt is provokálva állít:

„Az asszonyok taníthatnak a maguk módján, ahogy Pál írja Titusnak: az öregasszonyok tanítsanak a bölcsességre, még a férfit is, ha tudatlannak bizonyulna. Így tanítja Priscilla és Aquila Apollóst az Úr útjára, de a gyülekezetben tiltja ezt az apostol. Egyébként, ha prédikálhatnak, miért ne szolgálhatnak ugyanígy ki a szentségeket szükség-helyzetben, hisz az asszonyok most is megkeresztelik az újszülöttet, ezek [a papok] meg anabaptisták módjára újrakeresztelik e szavakkal: Ha nem vagy megkeresztelve stb. Ld. Ambrosius Ephes. 4. A rend megőrzése kedvéért mégis elfogadom a megismélt kereszttséget. Egyébként, hogy az asszonyok által megkeresztelt csecsemők újrakeresztelésében mekkorát tévednek, és ezzel a donatizmus hibájába esnek, nem itt kell kifejtenem.”

Ugyanígy a gyónás kérdéséről:

„Szükség-helyzetben bármelyik keresztény, az asszonyok is meghallgathatják a gyónást. Ha prédikálhatnak, miért nem adhatnának tanácsot vagy vigasztalhatnának magánbeszélgetésben.”

Akárcsak az első érv esetében, itt is visszaközönnének a wittenbergiek kulcsszavai: a nyilvános szolgálat és a magánbeszélgetés, a közösség által elhívott, megválasztott lelkipásztor és a többi keresztény megkülönböztetése, a páli maxima (1Kor 14,34) követése, a rend megőrzésének igénye, a szükség-helyzet kivételes szabályozása. Dévai mégis kicsit másképp intonálja ezeket az elemeket, aminek következtében üzenete is más hangon szó-

lal meg. Ennek illusztrálására vegyük újra elő a tanítás, prédikálás, vigasztalás fogalomkörét. Aki fellapozza az első idézett helyet (Tit 2,3), mindjárt látja, hogyan lesz Dévainál a tiltásból feladat és a korlátozásból felhatalmazás.

A prédikálás az a rugalmas fogalom, mely rést üt az *electio*, a *vocatio* és az *ordo* egyházi falán. Láttuk korábban, hogyan emelkedik a négyszemközti tanítás a prédikáció szintjére, ugyanez a gyónás egyik fajtájaként már-már a rítus igényével is léphetne föl, majd ebből a stílári fordulatnak, modoros szóhasználatnak tűnő különbségből hirtelen teológiai érv lesz, szellemi fegyver: ha egyszer prédikálhatnak, miért ne szolgáltathatnák ki a szentségeket?! Mi más volna ez, mint a páli parancs megkerülése, kijátszása.

Természetesen csak süszéghelyzetben megengedett mindez, de ennek értelmezése is meglehetősen változón megy át Luthertől Dévaiig. Túl a süszéghelyzetig unalomig diszkutált esetén, a két reformátor egyetért abban, hogy ha nincs alkalmas, elhívott személy (pap, férfi), aki prédikáljon, gyóntasson (ezt a két feladatot nevezik meg), akkor akár nőknek kell a helyükbe lépniük, helytállniuk az evangéliumért, a lelkiismeret vigasztalása érdekében. A különbség kettejük között abban áll, hogy míg Luther reálisan nem számol ilyen süszéghelyzet beálltával, legfeljebb speciális helyszínen, például az apácakolostorokban, ezért fejtegetése elméleti marad, addig Dévai ezt szemlátomást gyakorlati kérdésként kezeli, számára a süszéghelyzet valóban lebontja a törvényt, relativizálja Pál apostol jogalkotói tekintélyét, mely amúgy is korlátozott a szemében.

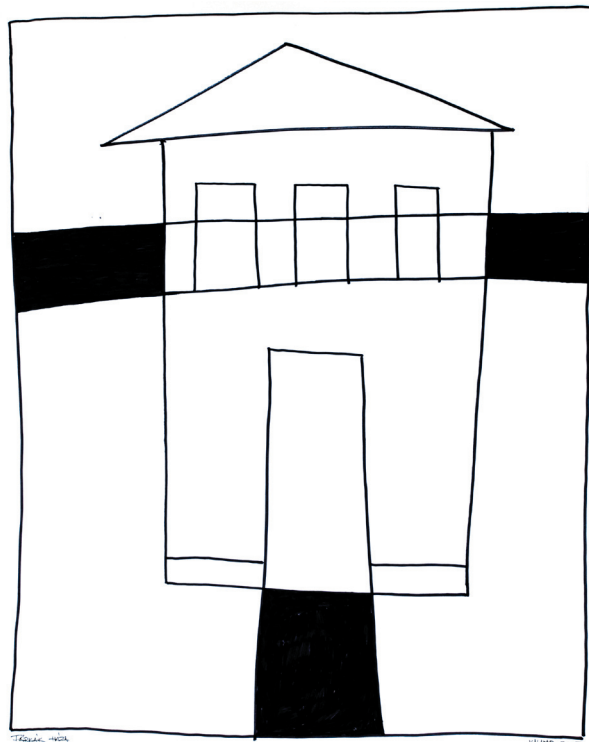
Nyilvánvalóan más-más személyes tapasztalat és kreatív vízió áll a két gondolkodásmód mögött. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy most kikapcsolhatjuk a „jó házasság – pozitív nőkép, rossz házasság – negatív nőkép” kényszeres és sehová nem vezető következtetéseit, hiszen Luther családi állapotáról meglehetősen jól vagyunk informálva, Dévaiéről meg semmit sem tudunk (minden jel szerint nőtlen maradt). Az eddig előadottak után az sem kísérthet többé, hogy Dévait a „feminista” anabaptistákkal boronáljuk össze.

Ehelyett komolyan mérlegelni kell azt a körülményt, hogy Dévai bécsi kihallgatása, ill. annak utólagos megörökítése idején (1533–1536) Magyarországon politikai bizonytalanság és belháborús állapot uralkodott, három nagy török hadjárat és a két koronás király között állandóan változó hadiszerencse nyomait és terheit nyögte az ország, nagy volt a vérvesztés, a rombolás és a mentális krízis. Süszéghelyzet valóban (és talán folyamatosan) fennállhatott, és ami talán komolytalanul, játékos gondolatként, szándékosan harsány túlzásként merült fel pár évtizeddel korábban Erasmus

bázei vagy Luther wittenbergi dolgozószobájában, hogyan aktivizálódhatnak a nők keresztény hitestvéreik között, ez Dévai helyzetértékelése szerint reális eséllyé érett.

Péter Katalin komolyan számol azzal 2004-es reformációesszéjében – sajnos csak analógiákra, feltételezésekre, és nem történeti forrásokra támaszkodva –, hogy az új hit terjesztői között Magyarországon férfiakat és asszonyokat egyaránt találunk. Az itt ismertetett Dévai-interpretáció, ha helytálló, ha meggyőző, mindenképpen alátámasztja ezt a reformációképet.

Csepregi Zoltán

BALLA ZSÓFIA

Jóslat

Az éjszaka szén macskaszőr
lappogva lép a dőlt tetőn
átlábal tejszín álmokon
mások álmában fuldokol

A vekker kottyan: férceli
a Mát Holnaphoz, holdbeli
csend szivárog éj varratán
Tűt hány s epét a csók után

Az éj a lassú és csaló
álltában dobog, mint a ló
Az ég tükrén jövőnk pereg,
a gyermekek a fegyverek

A legnagyobb kisebbség

Lehet ugyan, hogy a világ immár több mint hatmilliárd emberét tekintve – ha a világrézszek és a nemzetek népességviszonyai alapján jogos a következtetés – többségben vannak a nők, mégis mindmáig joggal tekintjük az úgymond gyengébb nemet a földkerekség legjelentősebb kisebbségének. Nincs ebben semminemű ellentmondás. Bár a kisebbség fogalmához általában mennyiségi mutatókat is asszociálnak – maga a kifejezés is erre utal –, a lényegét – minőségi mutatóként – a helyzet, durva egyértelműséggel fogalmazva: a hátrányos helyzet, a kiszolgáltatottság fejezi ki.

A 20. században sokat változott a nemek harca, a jogegyenlőséget tekintve a fejlett világban talán fordulópontonról is beszélhetünk. Ezt illusztrálják a korábban csak a férfiaknak fenntartott pozíciókat elérő sikeres nők: az Egyesült Királyságot már vezette női miniszterelnök, a világ vezető hatalmát, az Egyesült Államokat is kevés választotta el attól, hogy nő legyen az elnöke, az igen fontos külügyminiszteri posztot pedig szinte kibérelték a felkészült hölgyek. Ha belegondolunk abba, hogy alig több, mint száz éve nyíltak meg az orvosegyetemek kapui a nők előtt, a protestáns egyházakban pedig a második világháború után lettek teljes jogú lelkészek a női szolgatársak, akkor jól érzékelhetjük a változások dinamikáját és jelentőségét.

Nem vitatható, hogy a női munka minősége legalábbis egyenértékű a férfiakéval, legyen szó kultúráról, tudományról, oktatásról, egészségügyről, politikáról vagy bármely egyéb életterületről. Ha pedig általánosítani akarunk, akkor inkább a nők javára billenhet a mérleg nyelve, azaz megállapítható: általában a hölgyek a megbízhatóbb, kiszámíthatóbb, lelkiismeretesebb munkaerők. Olykor egészen meghökkentő, lenyűgöző esetekkel találkozunk. A nők, miközben teljes értékű „férfi” teljesítményt nyújtanak munkahelyükön, hasonlóan magas szinten tesznek eleget a hagyományos női szerepből adódó kötelezettségeiknek, jó feleségek és jó anyák. Ugyanakkor nem kell a harmadik világba mennünk ahhoz, hogy megállapíthassuk, a nők többségének életére, helyzetére ma is jellemző a hátrányos megkülönböztetés, ma is aktuális az „egyenlő munkáért egyenlő bért” jelszava, és ma is gondot jelent a családon belüli erőszak.

A férfiak – némileg érthetően – riadtan szemlélnek a női emancipáció küzdelmeit. Ami számukra konvencionálisan, mintegy veleszületett jogként adatik meg, azt a hölgyeknek gyakran teljesítményükkel kell elérniük. A férfiak egy része feladta a küzdelmet, idő előtt távozott – talán csak a kapcsolatból –, vagy rosszabb esetben agresszívvé vált.

Valójában azonban sokkal egyszerűbb a kép. Az állatvilágban egyértelmű a nőtények meghatározó

szerepe, a fajok fennmaradásának is ez az esélye. Emberi használatra épp ezzel szemben találták ki a férfidominancia többnyire vallási lepelbe burkolt ideológiáját. Az asszony hallgasson a gyülekezetben! Bár a Szentírás szellemiségének is ellentmond ez a kijelentés, mindmáig nem korrigálták, sőt a legnagyobb keresztény felekezetben máig sem egyenrangúak a nők. Pedig az emberi történelem – vagy akár csak az egyháztörténelem – legendás nőalakok egész sorával bizonyítja a gyengébb nem meghatározó szerepét a folyamatokban. Az ószövetségi Sára és Hágár, Lea és Ráhel, Betsabé és Eszter, az Újszövetségben Szűz Mária, Mária Magdolna, Mária és Márta, Fébé... mind-mind gazdag üzenetet hordozó, meghatározó személyiségek. De mintha ezeknek a különleges eseteknek – és nem könnyű ezzel szembesülni férfiként sem – a többség alig változó, elnyomott helyzete lenne az ára.

*

A kilencvenes években egy kollégámmal részt vettünk egy anketonon, amely a nők helyzetével foglalkozott. Abban a szilárd meggyőződésben voltunk, hogy mi felkészült, felelős, liberális gondolkodók vagyunk. Több hozzászólásban még hódoló gesztusokat is tettünk a hölgyek felé. Aztán kiderült, sokan csak a *nők* vagy az *asszonyok* kifejezést tolerálták, a *hölgyek* már nem tetszett nekik. Sőt, ami ennél is rosszabb: egy tapasztalt főszerkesztőnőtől visszahallottuk a közvélekedést, mely szerint a pozitív hangulatban csak a két öreg fallokrata – ezek lettünk volna mi – megnyilvánulásai voltak disszónásak.

Hát, nehéz az élet.

Frenkl Róbert

BALLA ZSÓFIA

Szerelem születése

Harcolok érted. Az édes hús alatt csonthéjba zárva, sötétbe, a mag, a mandulatömör. A kéz, a száj azt bontogatja, ami nem anyag. Titkod kibökní nem muszáj.

Épp úgy, ahogy a teraszon hagyott könyv kinyílik – a szél lapozgat ott – súgva borzong, lobog papírhaja, mint kukorica szóke bajusza. Idegennek csattognak a lapok.

Sorsunk kuszán, születetlen vetődik. Az ég sem érti, bár a könyv nyitott. S mit nem találtam, mert vakon kerestem: titkod falán, benned, az égitestben láthatatlan mindig világitott.

A nő lelki látása élesebb

Idegesít, már rég idegesít a nők egyenjogúságának infantilis követelése. Ha a nő kicsit is értelmes, engem, legalábbis engem, pillanatok alatt zsebre vág. A nagy nyilvánosságtól sosem félttem úgy, mint A Nővel szigorúan négy szemközt és egyenlően. Úgy, ahogy velem szemben, előtte, az ő szemében (és a magaméban) megbuktam, soha sehol másutt...

Az olvasó most netán azt hiszi, én csak valamilyen igen meghitt helyzetről beszélek, olyanról, amelyben a nő elsősorban nő, a férfi pedig főként férfi.

Tévedés. Egyáltalán nem a hím lámpalázáról és az ebből fakadó gondokról-bajokról beszélek. Ha nagyon szerettem a lányt (a hölgyet, a csajt, a dármat, az asszonyt), és ő is szeretett, akár a lámpalázás válság is áthidalható volt mindig, túlélhető, ragyogóan korrigálható.

Durván: nem potenciazavarokról beszélek tehát – ha szabad ezt így leírni, amikor az ember vallási közösség lapjában monologizál. De hát meggyőződésem, hogy a vallásosság nem zárja ki az egészséges nemi életet. Csakhogy most nem erről beszélek, legföljebb erről is.

Sose mernék (szépírói eszközökkel sem) bemelegkedni a legtragikusabb családi konfliktusba, de néha az az érzésem, hogy a gyilkos férj (férfi, szerető, barát) akkor ragad fegyvert, amikor szellemileg és érzelmileg már végképp legyőzték. Akkor örül meg, akkor erőszakos, amikor kiderül, hogy az asszony – még ha írástudatlan, műveletlen, képzetlen is – a léttapasztalatait mélyebben, módszerebben, alaposabban és okosabban élte át. A nő többet tud asszonyról-emberről, gyerekről-öregéről, jobb a lelki szeme, mélyebbre lát, és cáfolhatatlan igazságokat fedez fel, holott sosem olvasta Freudot, Adlert, Jungot és a többieket, de még a nagy svájcit sem, Ferenczit pedig csak egy házmestert ismert.

Igenis állítom, hogy van egy csavaros, eredeti, mély női intelligencia, amely talán egészen más hullámhosszon működik, mint a férfié, olyannyira célba találó, mint a darázs fullánkja, s olyan zseniális olykor, mint Dosztojevszkij.

Vagyis, magyarán, meggyőződésem, hogy az elmúlt egy-másfél század immáron lassacskán megváltoztatja (legalábbis a világ általam ismert felében) a férfi-nő és nő-férfi konfliktusok mikéntjét, tartalmait, értelemait, erőviszonyait. És ebben nem az játszotta-játssza a főszerepet, hogy ebben az időszakban százazrekekkel növekedett a nagyon is tanult, diplomás, felelős értelmiségi munkát végző nők részaránya és abszolút száma – sokkal jelentősebb az a női „pozíció tudat”, amely megváltoztatta szerepét a családi hierarchiában, szerepvállalásban. S ennek lényege nem a női emancipációs folya-

matban rejlik, hanem a férfiszerep viszonylagosságá válásában.

Tessék elemezni: miként változott a női tudatban (s a gyermektudatban) a férfiportré (mint hatalmi forrás, mint eltartó erő, mint megbízható, szinte tévedhetetlen judíciumfogalmazó) – és miként módosult mindennek női (anyai, asszonyi) változata; milyen mértékben (hány százalékban-ezrelékben) vette át a (nem deklarált) családfői szerepet az asszony, mennyivel nagyobb az ő felelőssége, és mennyiben csökkent a férfi családfenntartói-családfői szerepe. Úgy gondolom, roppant érdekes emberiség-történeti aránymódosulás kezdetének tanúi vagyunk. Megfigyelhető ez szakmák hordozóinak cseréjében, vagyis a legbefolyásosabb szerepek nőiesedésében (médiá, igazságszolgáltatás, rendészet, oktatás-nevelés: az egyetemig, orvostudomány-egészségügy, szépségipar, elektronika és vegyészet, sport és divatipar, építészet és irodalom, filozófia, politika stb. stb.).

Félreértés ne essék: nem valamiféle új emancipációs hímtörekvésnek kívánnék hangot adni. Azt azonban már ósidók óta megtapasztaltuk, hogy valahányszor nagy társadalmi rétegek valaminő szerepváltozása (s hatalmi módosulása) következett be, az mindig rettentő véres görcsökkel, konvulziókkal járt – akár a rabszolgaság, akár a jobbágyság szűnt meg, akár a proletariátusnak sikerült részben kimozdulnia a bérrabszolgaságból, akár a faji megkülönböztetések „lazultak”.

Az élénk tekintetű megfigyelő – ezt gazdag, főleg nyugati irodalom tanúsítja – már alaposan fölfigyelt a férfiak és nők hajdan eléggé egyértelmű hierarchikus viszonyának, állapotának változásaira. Azt is élesen írásba foglalták, hogy például a katolicizmus milyen nehezen és nehézkesen fogadja el e tekintetben is a modernizálódás parancsoló jeleit. Nemcsak a cölibátusra gondolok, nemcsak a papi hivatás elrekesztésére a nők elől, nemcsak az egyházi iskolák tantestületi összetételének konzervativizmusára stb.; de az is jellemző, hogy a katolikus befolyás alatt álló politikai pártok máig is, főleg Közép-, de még inkább Kelet-Európában tipikus férripártok – aminek mérlegelendő hatásai, következményei vannak. (Arra most ki se térek, milyen hátrányok származnak a katolikus politikai életre abból a pusztán tényből, hogy a római katolikus egyháznak nincsenek papnői.)

*

Csak az ágyat igyekeztem megvetni a gondolatnak, amely itt bujkál mindannyinkban, csak nem mondjuk ki. Nem is igénylem, hogy ezekből a sorokból éppenséggel vita kerekedjék. Bőségesen megelégszem, ha néhány másodpercig latolgat, mérlegel, aki elolvassa.

Bodor Pál (Diurnus)

Diurnus rejtelsei

Az oktatási és kulturális miniszter nemzeti ünnepünkön kiemelkedő újságírói tevékenységéért Táncsics Mihály-díjat adományozott többek között Bodor Pál újságírónak. Ennyi az újsághír. Lakonikusabb laudációt el sem lehet képzelni. Egy hosszú, munkás, gyümölcsöző élet sokkal bővebb méltatást igényelne, ám nem ismerem olyan mértékben a részleteit, hogy erre merészkedném. Egy momentumot azonban említeni tudok, amelyet nem díjaz senki, jóllehet mindenféle díjat megérdemelne.

Majdnem két évtizede éltünk már Svájcban, ahol az e tekintetben mostoha körülmények nem nagyon tették lehetővé, hogy a magyarországi sajtót naprakészen követhessük. Néha mégis kezünkbe került egy-egy egyflekkés írás a Magyar Nemzetben, amelyeket egy bizonyos Diurnus jegyzett. A figyelemre méltó kis helyzet- és korrajzokból idegenben sok értesülést nyertünk a hazai körülményekről.

Aztán kiderült, hogy ezen a néven székely földim, Bodor Pál ír, akiről azonban közelebbi ismeretekkel nem rendelkezem. Az 1980-as években több látogatót láthattam vendégül Erdélyből-Romániából, közöttük a Bukarestben élő és munkálkodó Ferencz Zsuzsa újságírót. Tőle kértem információt, s amit hallottam, megrendítőnek bizonyult. Elmondása szerint a kemény Ceausescu-rendszerben egzisztenciáját, életvitelének lehetővé tételét köszönhette Bodor Pálnak. Ferenczet üldözték, leányát a szekuritációsok a villamoson megtámadták, ő maga szilencium alatt, közlési lehetőség nélkül állt. Ebben a helyzetben sietett segítségére az a Bodor, aki akkor a román televízió magyar osztályát vezette, és a kisebbségi Kriterion Kiadó vezető egyéniségei közé tartozott. Álnéven közlési lehetőséget biztosított az írónő számára, sőt tiszteletdíjakat is kiutaltatott neki. A kíméletlen diktatúrában ehhez nem kis bátorság kellett. Nem tudom, annak idején hány kollégájának nyújtott ilyen módon segítséget, de gyanítom, nem ez volt az egyetlen eset. Erre mutat az a tapasztalatom is, hogy személyes kapcsolataink okán a romániai magyar irodalom minden mértékadó alakjáról élő lexikonként emlékezik meg. Már önmagában ez a segítő tevékenység mindenféle díjnál nagyobb súlyú és körű elismerést érdemelne.

Szívből gratulálok Bodor Pálnak a most kapott Táncsics Mihály-díjhoz, melyet betegsége miatt nem tudott személyesen átvenni. Hadd vegyem a bátorságot, hogy az egész magyar olvasóközönség nevében jó egészséget, valamint még hosszú ideig tartó sikeres irodalmi alkotótevékenységet kívánjak neki.

Sz. Nagy Csaba

BALLA ZSÓFIA

A születés

Senkit se szeretek már annyira,
hogy tanácsot adjak neki,
nem akarom megóvni, felkészíteni,
nem megkímélni.

Nem akarom sem Klóthót, sem Lakhészi
lecserezni, kicselezni. Nem akarok
levezekelni semmit. És nem akarok
mást megmenteni, magamnak bocsánatot.
Nem akarok jót cselekedni
önzésből. Vagy mást biztatni erre.

Nem akarok
másokért élni. Mást jobban szeretni.
Hogyan lehet áruló, aki halhatatlan?
Nem akarok többé segítség lenni
Isten mankójaként.

Fújkálni a sistergő fahasábot
Nem akarok sem fennmaradni,
sem áthullani a szitán.
Nem akarok már elenyészni.
Nem akarok érző felületet,
pókselyem szövődményt más szivekkel.
Nem akarok másokkal összefüggni
és folytatást várni jeges reményben.
Nem akarom érinteni nyers húsukat,
azt a gyors irgalmatlan létet.
Nem akarok kiloccsanni az életemből.

Nem akarok veletek vesződni, kurafiak –
bömbölte éles hártayahangon.
Miközben kilökték sorsába,
a síkos üstbe.

Kada Juli József Attila- díjat kapott!

Testvéreim az Úrban, nézzétek el nekem, ha most idézek. Semmiképpen nem nevezhetem ki magamat az irodalmi élet ismerőjének. Hadd szóljon *Kada Juliról* (dióhéjban) olyan valaki, aki tudja, mit beszél: Mesterházi Mónika.

„A Kardos László és Kéry László nevével fémjelzett régi Nagyvilág rovatvezetője volt (25 éven át), de nemcsak a világirodalom képviselője (és magyarul-megteremtői egyike), hanem a magyar irodalomé is külföldön: dolgozott a Magyar P.E.N. Club és a New Hungarian Quarterly munkatársaként is. Kiváló műfordításai mellett számos, elsősorban angol nyelven író szerzőről készített utószót-előszót-tanulmányt-könyvkritikát – mindhárom műnemből –, olyanokról, akiket a magyar olvasó később ismert meg, a világ később ismert el, pl. Nobel-díjjal. Úgy gondolom, tipikus lappangó életmű a Kada Júliáé, tanulmánykötetekre való anyag folyóirat-publikációkra szétszórva.”

Hogy én, magánemberként mit köszönhetek neki: számolatlan beszélgetéseket, amelyek arról győztek meg, hogy *létezik* eleven európai kultúra (nem csak afféle gimnáziumi ábránd), és hogy ez egy olyan dolog, amiben az ember a maga szerény módján akár részt is vehet.

Amit (akiket) pedig mint egyszeri magyar olvasó köszönhetek neki, a fordítónak – és most csak a három legkedvesebbet emelem ki, annak tudatában, hogy sokan fűzhetnek hozzá még megannyi nevet –: Penelope Fitzgerald, Ambrose Bierce, Agatha Christie. Mit mondjak: nagyobb díjakat is kaptak már sokkal kisebb érdemekért. A mostani eset annyit bizonyít, hogy talán mégsem teljesen halott Mátyás király.

Laudáció, amint rendeltetett:

Miféle lény a fordító?
Tetszik, nem tetszik, áruló:
Igaz szándékú hitszegő,
Hűségese lelkű ferdítő.

De árulása jótevő,
Hiszen Európa, Ázsia,
Afro- Ausztro- Amerika,
Gutenbergünk galaxisa

Általa lesz elérhető,
Az ő fejével érthető...
Tetszik, nem tetszik, ez dicső –
Éljen tehát a fordító!

Falvay Dóra

GERGELY ÁGNES
Kobaltország

Költemények versben és prózában

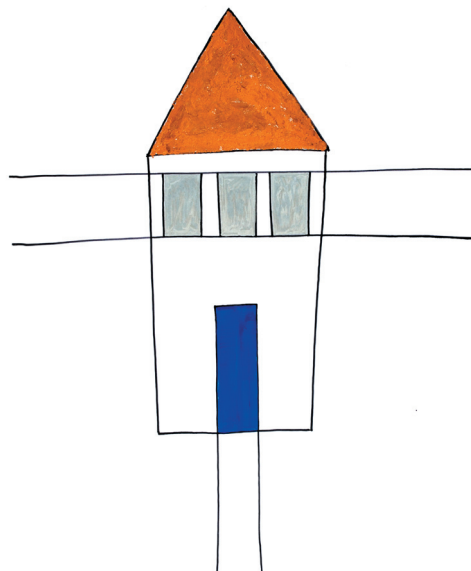
A sivatag-ot Kada Júliának [...] ajánlom.

A sivatag

Fogd rövid pórázra a szenvedést.
Ne írd le soha: „mondjuk”.
Ne írd le mondat végére: „tehát”.
Engedd, hogy minden
kitöltse önnön burkát, mint a
magot a születés. Te csak
tartsd ott a kezed. Mert
ez is hatalom. Ettől sem tanácsos
megrészegetni. Hacsak nem kívánod
a plakát-mauzóleum lidércfényeit.
S azt, hogy tiszteljenek, mint
egy szenilis esernyőt. Nem, ezt
nem akarhatod, ha valaha is
álmodtál sivataggal, s a hold alatt
te voltál a porszem. Ha valaha is
tudtad, mit jelent kihullani.
Kapaszkodj önmagadba, maradj
a helyeden, azon a hokkedlin, amit
születésedkor kijelöltek, s ami bárhol,
bármikor felállítható, akár
a képletek. Az a hely
a világ egy képlet nagyságú helye. A
kóbor indián is elfért rajta, míg
be nem cserkészték ártatlan
vadászátát. Akkor kutyáját, szőttesét,
kaktuszgyökerét közelre fogta,
s a nagy árnyéknak azt
mondta, tisztelete jeléül: „azonos”.

(1976)

(A szerző *Kobaltország* című kötete 1978-ban jelent meg Budapesten a Szépirodalmi Könyvkiadónál.)

Egy vers körüljárása

BENEY ZSUZSA

Búcsú

A szavaknak hittem. Vagy a szavakban.
Abban, mi örökre kimondhatatlan,
de álcája, kitinváza a nyelv.
Forgószélben, mely tölcser-üregében

teremti meg a formák ősvilágát.
A megtapinthatót. Az ujjbegyek
érzetének sűrű rengetegét, a
lombok résein és a levelek

selymén átszűrődő zöld színű napfényt.
A szín anyagát, a nem foghatót.
Az elviselhetetlenül kettős világot
fáj itthagynom. Nem a létet – a semmit.

(2004)

Beney Zsuzsa így mutatta be magát 1995-ben, a Kortárs folyóirat kérésére írt önéletrajzi írásában: „1930-ban születtem Budapesten, zsidó értelmiségi családban. 1954-től 1992-ig orvosként dolgoztam, most a Miskolci Egyetem Modern Magyar Irodalom Tanszékén tanítok. Jó néhány szépirodalmi kötetem jelent meg, főleg versek és esszék. Férjem, egyetlen fiam, majd élettársam meghalt. Nincs *curriculum vitae*-m? Bárcsak ne lenne.” (*Nincs önéletrajzom*, in B. Zs.: *Möbius-szalag*, Vigilia Kiadó, 2006, 21–25. o.)

A költőnő 76 éves korában, 2006 nyarán halt meg.

Beney Zsuzsa feloldhatatlan ellentmondások terepeként érzékelte, élte, szenvedte meg és ábrázolta a létezését. Olvasója számára költészetének legfontosabb sajátosságai közül azonnal szembeötlő kettő: a *szenvedés* mint e költészet tárgya – és a *paradoxon* mint e költészet alapvető gondolat-alakzata. Az elemzendő versből véve a példát: *elviselhetetlenül kettős világról* beszél, ám az elviselhetetlen világ elhagyása nem megkönnyebbüléssel vagy örömmel jár, hanem *fáj*. Ez az ellentmondás azonban eltörpül a verset záró súlyos és megdöbbentő paradoxonhoz képest: nem *a létet* fáj itt hagynia, hanem *a semmit*.

Elemzésem értelme és tétje annak feltárása, hogy mit jelent, mit jelenthet ez a kijelentés. Ehhez azonban a vers egészét kell türelmesen és alaposan megvizsgálni.

A cím – *Búcsú* – a vershelyzetre utal: a lírai én elhagyni készül a világot, lét és nemlét határán állva visszatekint, hogy önmagáról, az életében érvényesülő értékekről, az „én” és a világ viszonyáról tegyen kijelentéseket. A búcsú helyzetében van, de nem búcsúzik; a búcsú attitűdje csak átdereng a vers szövegén. Számvetés inkább, önfelmutatás, utolsó üzenet.

Az első mondat – „A szavaknak hittem” –: múlt időbe tett költői credo. Mintha a „ki is voltam, milyen voltam?” kimondatlan kérdésre adott válasz lenne. Elsőre talán természetesen tűnik föl e kijelentés: miért is ne hinne egy költő, a szavak avatott mestere, a szavaknak? Az elbizonytalanító-módosító folytatás révén azonban („Vagy a szavakban.”), a zökkenő mondatok következményeként is rés támad e problémátlan viszonyban: a *szavaknak* hinni vagy a *szavakban* hinni, ugyebár, nem ugyanaz. A második, a módosított kijelentés tűnik föl immár helyes és igaz költői vallomásnak, innen nézve az első mondat naivnak vagy átgondolatlannak hat. Hiszen aki minden megszorítás nélkül, úgy általában hisz a szavaknak, az éretlen gyermek vagy gyerekes felnőtt. De vajon nem naivság-e az is, ha valaki a szavakban hisz? Manapság, amikor annyi szó esik a nyelv elégtelenségéről, lehet-e, szabad-e a „Tebenned bízunk eleitől fogva” magabiztosságával hinni a szavakban?

Az első sor két kis mondata között olyan feszültség s nyomában olyan interferencia keletkezik, amely lebontja, leértékeli mindkét kijelentést. És épp ez kell a költőnek, ez a problematikusság! Ezzel ágyaz meg a következő két sor paradoxonának: abban hisz, mondja, ami kimondhatatlan, ráadásul *örökre* kimondhatatlan! Vagyis abban, ami soha nem válhat szóvá, aminek a lényege a szótlanlás? Abban, ami némaságra, kifejezhetetlenségre ítélt tartalom, érzés, lélekmélyi sejtelem marad örökre?

A harmadik sor ellentétező mellékmondata más irányba viszi a gondolatot: „de álcája, kitinváza a nyelv”. A természettudományos, rovarfajta metafora a szó és a kimondhatatlan tartalom szoros összetartozását jelzi. A rovar álcája, vagyis lárvája nem a rovar maga, mégis hordozója, s ha nem is tudjuk pontosan, hogy mi az, amit rejt, utal az elrejtettre. A kimondhatatlanról mégis a kimondásukra alkalmatlan szavak adnak hírt.

A kitinváz metafora ezzel egybecsengőt, de mást is mond. Az álca szóban az elrejtés, a kitinvázban – a bogár páncéljában – az egyben tartás, a szilárd külső burok jelentésmozzanata az erősebb. A nyelv védi és tartja meg a kimondhatatlant, amely tehát a nyelv nélkül nem is létezhetne. Ezért és így hisz a vers beszélője a szavakban és abban, ami kimondhatatlan. Ebben a dialektikus egységben hisz.

A kitinváz képe eszünkbe juttathatja Babits ars poeticus versét:

*Úgy született hajdan a vers az ujjam alatt,
ahogy az Úr alkotott valami szárnyas
fényes, páncélos, ízelt bogarat.*

(Cigány a siralomházban)

A Babits-vers tükrében úgy tűnik föl, hogy Beney Zsuzsa is a versről, a versbeli szavakról beszél, a költészetéről, a költői nyelv paradoxonáról, csodájáról – a versbeli én ebben *hitt*.

De miért a múlt idő? Nyilván nem azért, mert már nem hisz benne (akkor nem írta verset). Az „egész életemben” kiegészítés kívánczik ide: *ebben* (ha másban esetleg nem is) *hittem egész életemben*.

A negyedik sor elején álló, önálló tagmondatként szereplő *forgószél* szó, pontosabban a szó révén megjelenő kép váratlan és előkészítetlen, semmi kapcsolata az előző bogár-képpel. Éles váltás, éles ugrás. Az élő természet világához tartozó és kicsinységében intim kép után az élettelen természet óriási, félelmetes és pusztító erőinek emblémája. Majd csak a mondat folytatása, a *tölcsér-üreg* szó hoz létre analógiás kapcsolatot a két képzet között: kint és bent összetartozásáról van itt is szó.

A negyedik sor indítása mondattani okokból is megakaszt: hiányzik az állítmány, így természetes módon a *hittem* szót olvasnánk ide, ugyanúgy, ahogy az ezt megelőző két hiányos mondat esetében is tettük – de a *forgószélben hittem* szószerkezet az értelmetlenségig különös. Ám beúszhat az olvasó tudatába egy jól ismert, fontos József Attila-vers, az *Íme, hát megleltem hazámat* két sora:

*Mióta éltem, forgószélben
próbáltam állni helyemen.*

Forgószélben élni és helytállni – nem ezt sugallja Beney Zsuzsa verse is?

Ám a „Forgószélben” főmondathoz kapcsolt mellékmondat nem ezt a jelentést erősíti. Nem veszélyeztetettségről és kiszolgáltatottságról, ellenállásról és erkölcsi stabilitásról szól. A forgószél leírását tartalmazza, a széltölcsér belsejére, *üregére* fókuszálva. Az *üreg* szó az *úr* származékaként az 'üresség', a 'valaminek a hiánya' jelentésmozzanatot is tartalmazza: a körben forgó szélvihar körülfog egy szél nélküli, mozdulatlan, üres teret. Ez a tér a teremtés helye, mondja a szöveg, ez az ősfomák létrejöttének helyszíne; olyan hely, ahol külső és belső között éles feszültség van, ahol a heves mozgás és a mozdulatlanság, ahol a *valami* és a *semmi* érintkezik.

A teremtés, ahogy Babits versében is, jelentheti a költői alkotást is, és így a forgószél és ürege a *szavak* és a *kimondhatatlan* analogonja, megfelelője is lehet. Ezzel a lehetséges jelentéssel visszakapcsolódik a szöveg a vers elejének problémavilágába.

A létrejött, egymásra rétegződő jelentéseket így formulázhatjuk: forgószélben éltem, ott próbáltam

megállni a helyemet, a szó és a kimondhatatlan határán – és hittem ebben, a költői teremtő tevékenységben, a szavak és a kimondhatatlan összetartozásában, egymásrautaltságában; hittem abban, hogy ez a helyem és ez a sorsom.

Ennyi egymásba játszó jelentés, ilyen határozotlan megrajzolt én-kép és sorsképlet, ilyen erősen letett ars poetica bőségesen elegendő tartalma lehetne egy műalkotásnak. A versnek azonban még nincs vége: a szövegnek még a felénél sem járunk. Pontosabban: az egyharmad és az egyketted között vagyunk, a rejtelmes aranymetszési pont tájékán. Más jellegű rész indul itt, de nem éles váltást észlelünk, hanem finom, átúszató technikát. Részletező, pontosító felsorolás kezdődik: hiányos, állítmány nélküli mondatok sorával épül tovább a költemény. A tárgyragos szavak *értelmezői* funkciót töltenek be: „... teremti meg a formák *ősvilágát*. / A *megtapinthatót*. Az ujjbegyek / érzetének sűrű *rengetegét*, a / lombok résein és a levelek // selymén átszűrődő zöld színű *napfényt*.”

Az orvos Beney Zsuzsa számára a tapintás – a diagnosztika eleme, ősi eszköze – alapvető érzékterület volt; beszélt is erről olykor, versei is vallanak róla. *Félelem* című versében saját elképzelt halálát is a tapintás hiányával ábrázolja:

Nem tudom, mire lépek majd. Puha
párnára-e vagy fényre, vagy tömör
sötétbe? Simulás vagy zuhanás lesz?
Csak egyet érzek már most: a tenyér

hirtelen ürességét. A tapintás
megszűntét. Legyen bár forró-meleg kő,
szőke fejecske, elguruló alma.
Gömbölyű helyett homorú hiányt.

Tenyeremben élt az Isten. Szavak
nélkül bőrömön át belém szívárgott.
Dermedten félek az elengedett kéz
világúrré tágult kárhözátától.

A tapintásban megélt Isten-élmény rendhagyó, különleges képzetének nincs köze az emberi-költői alkotómunka kérdésköréhez. Mint ahogy a tapintás-motívum kibontásával a *Búcsú* című költemény is elkanyarodik az ars poeticus problémavilágtól – „az ujjbegyek érzetének sűrű *rengetegét*” megélt ember nem létrehoz valamit, hanem *letapogat* valami már meglévőt: felfedez, kitapasztal, megismer.

Aki itt beszél, azt örömmel és izgalommal tölti el a valóságos, tárgyi világ keltette sok és sokféle érzet, s ezek *rengetege* nem Dante sűrű, sötét erdeje, mint az a következő, szellős és világos kép még erőteljesebben megmutatja: „a / lombok résein és a levelek // selymén átszűrődő zöld színű *napfényt*”. Aki *ezt* és *így* látja a teremtett világból, az gyönyör-

ködik benne. Idekívánkozik a költő esszéiből két mondat: „Igazán áhítat a világ csodálatossága láttán árad el bennem”; „...mindig, bármilyen szomorúságom vagy depresszióm idején is, minden reggel áhítatot éreztem, a teremtés folyamatának új meg új megismétlését...” (*Möbius-szalag*, 7. és 165. o.)

Talán ez, a versbeli képet is átható áhítat hat olyan erősen ránk, talán a versmondat kétszeri, erőteljes megtörése okozza, hogy átsiklik figyelmünk egy újabb meglepő sajátosságon: a *megtapintható* jelenségek körébe soroltatik a lomb résein és a levelek selymén átszűrődő zöld fény is! (A költői „trükk” bizonyára nem független attól sem, hogy a *rés* és a *selyem* szó olyasmiket jelölnek, amiknek megtapasztalása legalább annyira az érintés, mint a látás révén történik.) Regisztrálhatjuk: megint elmozdult, „elcsúszott” a szöveg a primer jelentésétől valami összetettebb felé. S fontos is regisztrálnunk, mert a következő mondat – megint hiányos mondat! – az előzővel együtt mutatja igazi tartalmát. „A szín anyagát, a nem foghatót” említi – tehát míg a zöld fény maga érinthető, karakterének meghatározója, a zöld szín kiváltója: nem. És még ha természettudományos ismereteinket kamatoztatva a levelek klorofilljával azonosítjuk is a zöld szín anyagát, helytállónak ismerjük fel a *nem fogható* minősítést.

Megint a külső és belső kettősségnek képzete, megint két elválaszthatatlanul összetartozó dolog, megint a szavak és a kimondhatatlan analogonja! Váratlanul visszatértünk a verset nyitó képzet körébe. S le is üti a vers ezt a labdát, amikor a következő sor az „elviselhetetlenül *kettős világ*”-ról szól.

Ez az ember, aki itt összegezve és búcsúzva beszél, bárhova néz és bármihez nyúl, feszítő kettősséget érz, s ebben ismeri fel a világ lényegét. És ez a kettősség elviselhetetlen a számára.

De miért is elviselhetetlen? Nagyon rossz dolgokat szoktunk így minősíteni, ám a vers képei nem szörnyűségekről szólnak. Ellenkezőleg: az intimitás és a dinamizmus, a teremtés és az alkotás képzeteire ismerhettünk rá a verset tanulmányozva, a tapintás és a látás örömről, lombról, selymes levelekről, fényről olvashattunk, csupa értékes, az emberi szívnek kedves dologról. És mindezek előtt hitről, ami talán akkor is a legnagyobb emberi értékek, emberi lehetőségek egyike („hit, remény, szeretet, e három...”), ha nem transzcendens vonatkozású.

Talán nem felesleges idézni e ponton Beney Zsuzsa egyik vallomását az istenhit vonatkozásában.

„Nem merem állítani, hogy hiszek Istenben, legfeljebb abban az értelemben, ahogyan egy chaszid-zsidó legendában áll: »Megmondották – az a szó: ’hiszem’: imádság, és így kell értened: vajha hinnék.« Az én hitem a »vajha hinnék« reménysége: hol kétségbeesett, hol bizakodó, hol alig érzékelhetően elhaló, hol pedig szinte testileg intenzív. [...]

Nem abban reménykedem, hogy a világnak célja, értelme, mozgatója, hanem abban, hogy – ha számomra lényegében felfoghatatlanul is – *rendje* van. Azt hiszem, az emberi lélek alapvető transzcendens élménye nem egy megismerhetetlen, de érzékelhető hatalomnak, hanem egy megismerhetetlen, de érzékelhető rendnek a megsejtése. [...] A világ titkosságára [...] a csodálat, az ámulat vagy az áhítat olyan intenzitásával tölt el, hogy azt egy nagyobb, teljes komplexitás és tökéletesség sejtelmének is nevezhetném. [...]

Azt mondjuk, „hiszek” – de tudjuk, hogy ez a szó megfogalmazhatatlan tartalmat érzékeltet. Ennek a megfoghatatlan tartalomnak a létezését és tudatát nevezem reménynek.

Egyetlen pillanatig sem tudnék nélküle élni. [...] ez a remény nemcsak »Isten és én« közöttem feszül: az emberi lélek egyik legfontosabb építőköve.” (*Tökéletesség sejtelme*, in: *Möbius-szalag*, 7–9. o.)

E vallomásban sem mutatkozik Beney Zsuzsa kiábrándult, a világtól elidegenedett, kizárólag a bajokat, a szenvedést érzékelő embernek. Hogyan kell értenünk akkor az „elviselhetetlenül kettős világ” kifejezést, mi és miért elviselhetetlen versbeli beszélője számára? Úgy vélem, maga a kettősség oly éles a számára, és ennek állandó megélése olyan intenzív, hogy ez létérzékelésének alapja. S hogy ezt mégis, mint írja a vers utolsó sorában, „fáj itthagynom”: könnyen feloldható paradoxon. Hiszen számára ez és ilyen az élet, az életet itt hagyni pedig fáj, hiszen – újra utalhatunk a versbeli képek rejtett vagy nyilvánvaló tartalmára – szeret élni.

Immáron visszaérkeztünk a verset záró paradoxonhoz. „*Nem a létet – a semmit*” fáj elhagynia, ezt állítja. Nem a léthez, hanem a semmihez ragaszkodna, ha tehetné? Az utolsó szó mégis az élet tagadásáé?

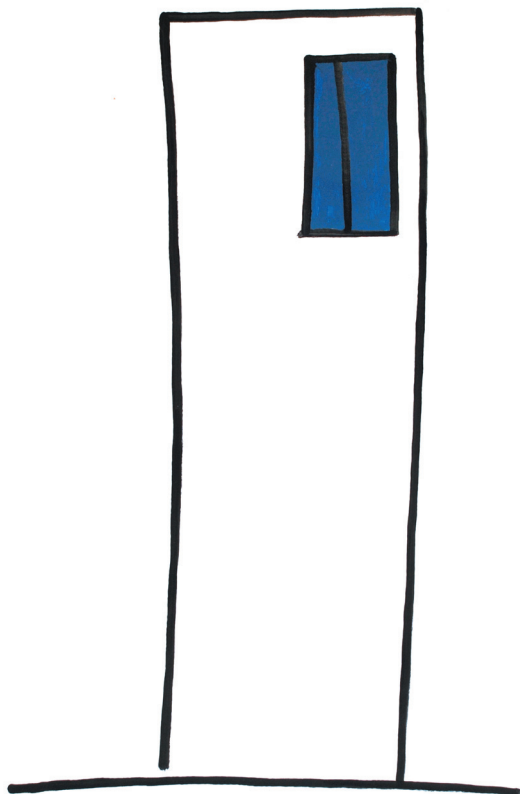
Talán túlzottan kihegyezett ez a mondat, legfeljebb ezt vethetjük a költő szemére, nihilizmust semmiképp. Amit itt a semmi szóval jelöl, az azonos a tapintható, érzékelhető „valami” ellentétével, vagyis a „*kimondhatatlan*”-nal vagy a teremtés és alkotás titkos helyeként megnevezett „*tölcser*”

üreg"-gel. Ez a „semmi” a „valami” szükségszerű és nélkülözhetetlen párja, ezt a „semmit” fogja körül, őrzi, rejti a „valami”, amelynek a „semmi” az éltetője és tápláló forrása. Ez az a teremtő üresség, az a megfoghatatlan és kimondhatatlan tartalom, aminek elvesztése még a lét elvesztésénél is jobban fáj a létezés misztériumát megélő és megérteni akaró költőnek. Ez az a szavakkal csak körüljárható, megsejtethető üzenet, amit a vers a maga folyton pulzáló, eleven organizmusként változó jelentésével, váratlan gondolati ugrásaival, paradoxonaival, hiányos, tördelt, meg-megzökkenő mondataival közvetít a számunkra.

Tamás Ferenc

(A vers Beney Zsuzsa *Se tűz, se éj* című utolsó kötetében található, Argumentum Kiadó, Budapest, 2005.)

BALLA ZSÓFIA

Transfiguratio mystica

Aki vagy és aki vagyok.
Jó nem félni veled. Jó mindent
kinyitogatva lenni
egy történetnek híre-hamva.
Összezární egy szál hasonlatot.
Míg egy a kettőt megjelenti.

Jézus a ladikban

Jobbra tőlem a Tisza lüktetett szelíd, asszony-mell hullámaival. Balra egy patak tekergőzött hancúros bátorsággal. Elöttem – opálos lebegésben – a föld feszítette meg inas barázdáit. A legelésző csikókra vigyáztam, hogy ne kalandozzanak be a szántásba, ahol két napja még a folyó túlpártján halászó nagybátyám dolgozott. Nagyon szeretett az eke mögött ballagni. Lépésről lépésre haladva úgy ügyelt a sorok egyenes, párhuzamos húzására, ahogy nagyanyám hímezte ki az esztovátáról lekerült szőttesét. A szántás végét hasonlóképp kikanyarította, leforgatta, beszegte. A két pajkos csikó hol versenyre iramodott, hol egyszerre támadt anyjukra, aki szíjas tartását megeresztve, büszkén kínálta tejét. Ritkaságnak számított, hogy egy kancica ikreket elljen, de az emberek nem csodálkoztak, mondván: Jézusnak ez is jár.

Hat évtizeddel ezelőtt ugyanitt, a Lóúszató öblében, a Tisza befagyott jegén fakutyázott az akkor gyermek nagybátyám. Egyik kezével hajtotta magát a szöges végű bottal, a másik kezével magasra tartotta a vízkeresztre lefosztott és kidobott karácsonyfát. Boldogan siklott a végtelen fehérségben, és közben teli torokkal kiabálta: én vagyok a Jézuska, én vagyok a Jézuska!

Nagyanyám az ebédet hozta. A csikóőrzésért kijáró mindennapimat. Úgy jött, ahogy a fecskék jelennek meg minden tavasszal az ég ablakában: éppen idejében, mégis a meglepetés ajándékával. Nem érdekelte őt a felszántott tarló, a bolondozó csikók, csak engem nézett, mint aki megtalálta a legkisebb fiát. Nyugodtan tekinthetett így rám, hiszen születésem után, a néhány hónapos nyolcadik gyermeke mellé – az elapadt mellű és lelkű anyám helyett – magához ölelt engem is, és sajátjaként dajkált.

A nyárfa árnyékából úgy tekintettem rá, mint aki egy állócsillagra ámul, ami elgyengült fényével búcsúzik az égtől, néha megremeg, megrezdül, pislant néhányat, mielőtt leszédülne a földre.

A túlpárttól Jézus figyelt. Az életét ő is nagyanyámnak köszönhette. Gyerkkőként marokszedő anyja mellett szaladgált, amikor a kévék fölött dongó pőcsiklegyek rárontottak dédanyámra. Hiába kapkodott, csapkodott, az egyik a szájába dőfte kegyetlen csípését. Ajka először eljegesedett, majd hamarosan belobbant. Kis idő múlva úgy érezte, parazsat raktak a torkába, homlokába, ami előbb délibábossá tette a tekintetét, majd felforralt az agyát, végül zsibbadással töltötte meg a karját, lábát, ujjbegyét. A halála előtti órákban már beszélni sem maradt ereje. Egyszer még panaszkodott, hogy lángol valamennyi sejtje, majd felült az ágyában: jó

napot adjon az Isten – szólt csöndben –, emlékszik Jézus. Ettől kezdve nagyanyám nevelte a nagybátyámat. Fiaként vitte a házasságába a testvérét.

Özvegy apját csak a magány félelme fogta vissza, hogy kitagadja a lányát, mivel egy iszákos lókupec fiának esküdött örök hűséget. Emiatt a házasságát élete végéig bűnnek, árulásnak érezte, amit nyolc gyermek világrahozatalával sem tudott megbocsátani önmagának.

Megfeszült a háló. A fölbukkanó, zöld szálai között rekedt víz hártványkony tükrében megvillantak a parti temető keresztjei. A feliratok feketére festett, vésett betűi kicsorbultak a homokot repítő, éles szél-től, és lecsorogtak, akár az olvadó arcfestés. Mindannyian tudtuk mégis, merre keressük a hantot, amely alatt pihen dédanyám, dédapám és nagyapám.

Jézus emlékeiben fölbukkant egy másik temető. Katonaként, a Don partján egy sírdomb mögé rejtőzve – két pergőtűz süket szünetében – levelet írt testvérének, a nagyanyámnak. „Kedves Néném (fogalmazott, akár Mikes Kelemen), tudatom, hogy az Atya őrzi az egészségemet. Fehér fagyban vacogva várakozunk. Nem tudom, mit hoz a holnap, de remélem, a Teremtő megóv továbbra is, amit kívánok Neked is. Szeretettel csókol testvéred, András.” Ahogy dermedt ujjaival befejezte az írást, ledörzsölte a fejére fagyott havat. Hriszto Andrejevics – bogarászta ki a cirill betűket. Hriszto, bizonyára Krisztus, akinek András volt az apja – töprengett el Jézus. Úgy érezte, ez a találkozás üzenet, mondhatni biztatás, hogy élve kerül haza a Don partjáról. Nem is rejtőzködött el, amikor a vízen fölbukkant az orosz halászok kicsi hajója. A rozoga, fekete bárka a jégtáblák és a széles vállú hullámok között türelmesen tört magának utat. Az idegen dalú emberek ujjai elszántan görcsösödtek a kivetett háló kötelére. Köröttük a folyó olyan végtelennek tűnt, akár a tenger. Hogyan is kívánta a felettünk való? – töprengett el Jézus, megfélekedve még a puskájáról is: „Gyűljenek egybe az ég alatt való vizek egy helyre...”. Ahogy a halászok eltávolodtak, csak a végtelen némaság ringatózott utánuk.

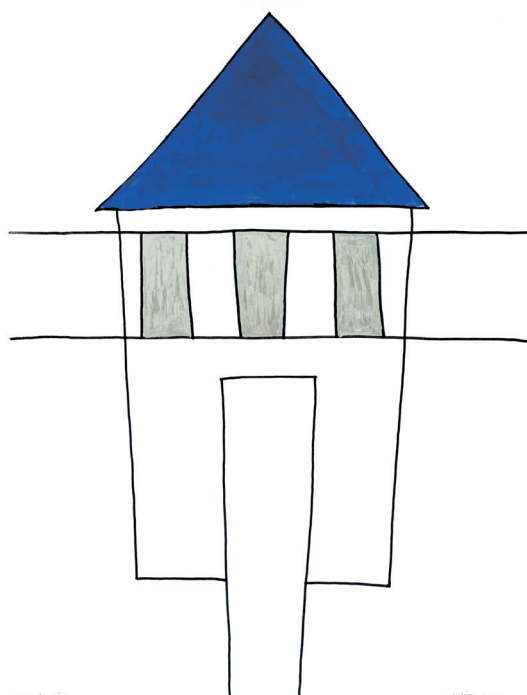
Jézus másnap megszökött a lövészárokból.

Amikor fogságba esés nélkül hazaérkezett, senki nem faggatta, nem meséltették a bujdoklásáról, a vándorútjáról. Mindenki természetesnek tekintette, hogy Jézus megmenekült, csakúgy, mint édesapja az első háborúból.

Nagyanyám anyai mosollyal kínálta az ebédemet. Miközben kedvemre falatoztam a borsófőzeléket és a krumplilángost, mesélt nekem. Elém idézte nagyapámat, aki Jézussal itt vitatkozott. Konok dac fénylett mindkettőjük homlokán. Belépünk, nem lépünk? – volt a kérdés, majd megalakult a szövetkezet. Azt mondták az emberek, csak akkor mennek a kolhozba, ha Jézus lesz az elnök. Így győzte meg nagyapámat is.

Az első vetésnek közösen láttak neki. Az eső édes illata gomolygott a göröngyök fölött, amikor kinyitották a csoroszlyákat. A sovány lovacska szügye habzott a hám szorításától. Húzta, szakadásig vonszolta a vetőgépet, benne a magokat, hogy bölcsőjükbe kerüljenek. Nagyanyám vitte akkor is az ebédet. Amikor a kulacs került sorra, nagyapámmal elhúzódtak egy távolabbi akácfa alá. Jézus messziről figyelte, amint összebújnak, és nagyapán úgy tekintett nagyanyán nyolcadszor gömbölyödő hasára, mint aki életében először csodálkozik rá a felkelő napra. Egymás arcát pásztázták. Hallgatást parancsolt az ölelésük. Mintha kagylóba bújtak volna.

Az a fiúcska, a velem majdnem egyidős nagybátyám, a tejtestvérem ott pihen dédszüleim közelében. Sírja gyermekágy.

Megkeseredett a számban a krumplilángos. Nem először éreztem, hogy előle lopom el az ételt. Időnként kimondatlanul nagyanyám is önmagát hibáztatta. Feloldani képtelen volt a bűntudatát: vajon azért vesztettem el a fiamat, mert megmen tettem az unokámat?

Jézus kurjantása riasztott vissza a vízhez. A csónak fölött kék acélgolyótestükkel piruetteztek a fecskék. Süvítve csaptak a habokra, ahonnan a játékra kelt halak ugráltak ki. Mintha egymás világot igyekeztek volna elfoglalni. Jézus örömeiben úgy lengette az evezőt, mint a bűvész a varázspálcáját, amivel képes az eget a vizekkel összeolvasztani. Aztán hirtelen visszarogyott a csónak mélyére, mint aki szégyelli, hogy megzavarta a víz és az ég egybeterjedését. Úgy bújt a behúzott háló kupaca mögé, ahogyan a Don partján rejtőzött ama sír takarásában. Nagyanyám arca elkomorult. Kiterített

térképre hasonlított, amelynek útkereszteződéseiben ismerős és ismeretlen arcok tűntek föl. Egykori és leendő rokonaim. Mintha az évszázadok múltja és a végtelen jövő nézett volna rám a tekintetéből. Ő volt a mulandóság cáfolata. Éreztem, úgy nézek rá, mint amikor először ölelt a karjába. Varázskötés fogott össze minket. Szó nélkül követtem, amikor elindult a part felé. Kissé bizonytalanul, de megfontoltan lépkedett, mintha a bánat, a gyónás és az elégtétel hármasságán kapaszkodott volna. Mintha a Vezeklés hegyére tartott volna. Madár-bőr-vékony arcán halvány foltok jelentek meg. Pecsétek. A hét főbűn – a kevélység, irigység, harag, restség, fősvénység, torkosság, bujaság – titkolt, de eltakarhatatlan jelei, amelyeknek bocsánatáért minden kenyérdagasztás közben imádkozott.

Beültünk a ladikba, hogy átjussunk a túlparti füzes mögött elterülő temetőbe. Némán siklottunk a vízen, csak a nádas kardcsörgése törte meg a csöndet. Nagyanyán hálásan tekintett a testvére. Húsvétkor a gyengesége fogta otthon, emiatt nem jutott ki szerettei sírjához. Kosarában egy csokor árvácskát is hozott a kiskertből. Már túljártunk a folyó közepén, amikor Jézus kiemelte a vízből a lapátot. A szemével intett, hogy várjunk. Elsimultak, kifeszültek a hullámok. A rezzentlen fények finom szálai hirtelen szétrobbantak. Az ezernyi kérésztáncától feltámadt a folyó. Ímé, a mi jutalmunk – szólalt meg Jézus, majd szótlánul evezett tovább, a temető felé.

Szendrei Lőrinc

BALLA ZSÓFIA

Anyám az angyal

Anyám egy angyal korpa szárnya,
egy törött borda vitorlája,
verdes az ész lékelt hajóján,
evickél tenger napjain.

Úgy félek én az angyaloktól,
bolond leszek vad nagyságuktól –
kegyetlen arcuk, szárnyuk karma
ismeretlen céljukba varrva
fölöttem. Futok, mint a sín.

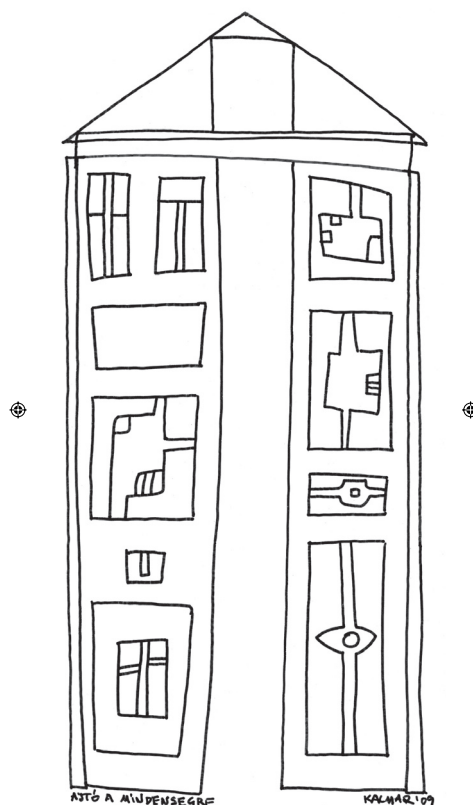
Anyám az angyal fenn a függönyön
csüng és reszket, két szárnya már csukott.
Olyan kicsi, kezedben felbukott.
Amíg nincs, örökké szeretni fog.

Ajtó a mindenségre

Kalmár János kiállítása

2009. február 15–április 19.

Kalmár János 1952. július 23-án született Budapesten. A varsói Művészeti Akadémián és a budapesti Képzőművészeti Egyetemen végezte tanulmányait 1973 és 1978 között. 1983 és 1990 között tanulmányutakon vett részt Párizsban, Londonban, Svájcban és Indiában. Számos hazai és külföldi egyéni tárlata mellett rendszeres meghívottja csoportos kiállításoknak.

A szobor számomra emberi jelenléte, alakot jelent. Formarendjében arányt, változásaiban mértéket, történéseiben etikát. Emberi jelet testesít meg, mely szakrális térré változtatja át semleges környezetét.

A szobor megalkotása nem teremtés. Születésünkkel mindent megkapunk tárgyi világunk építéséhez. Csak ebből gazdálkodhatunk, amit itt is hagyunk, amikor továbbmegyünk. Ez csak szemlélődésre, tanulásra elég.

Életem fizikai történéseinek megértéséhez elsősorban nem azok következményeivel, hanem lelki okainak megismerésével kell foglalkoznom. Ezért a szobor nem fizikai történések, hanem lelki folyamatok eredménye.

Lelki helyzetek olyan fizikai jelképeit keresem, melyek képesek azt közvetíteni. A megközelítés

vagy elvontság mértékétől függetlenül ezek az emberről szólnak.

A szobor fizikai jelenléte megtévesztő, mert csak eszköz. Annak ad testet, ami természeténél fogva láthatatlan. Amit megidéz, amire utal, amiről az élet szól, rejtve marad. A szobor életem megértésének eredménye és lenyomata, mely arról a térről beszél, amelyben élek.

Szobraimat az anyag varázsában elhalványuló gondolatnak ajánlom, megőrzött képességünknek, melyben magunkat spirituális, intellektuális lénynek tartjuk jól tudva azt, hogy természetében különbözünk az anyagtól, melynek csak vágyainkból eredő jelenlétünk, nekik tulajdonított jelentőségük ad szerepet és értelmet.

Kalmár János

BALLA ZSÓFIA

Emily Dickinson

A tüid, valahány,
bársony párnába döfve:
csupa emlék. Egy ág,
bevetve mindörökre.

Vércseppnyi vonzalom
réztű hegyére fűzve.
Egy pille arc-nyomot
csak szúrásból betűzne.

Nyűgöz a tilalom –
lépted magába zárja.
Nyaldossa tested egy
hatalmas lény hiánya.

Elszopogat az Úr.
Elfogysz
zöld rózsa, csöpp cukor.

A kapun ki-bejár
vegyest az olvadt évszak:
a tél, az ősz, a nyár.
Szél, messzeség szagolgat.

Vagy és nemvagy. Magány
tűzi fel körülötted
az átaludt eget
s az álomfogyta földet.

Mint ibolyát idő,
lapjaidra pecsétel,
mit vársz hasztalan és
Isten neheztelése.

Habsburg Mária

Mária magyar királyné a brüsszeli székesegyház üvegablakán

Az Európai Unió megalakulása óta a kontinens központja Brüsszel városa lett. Ezért a szerepvállalásért a városnak mint patinás középkori településnek építészeti múltja tetemes részéről le kellett mondania. Bár műemléki értékeire Brüsszel gondosan ügyel, habozás nélkül egész városrészeket bontottak le, hogy helyet adjanak az Európai Unió új intézményeinek, és a szupermodern diplomáciai központnak. A közelmúltban a több mint hat kilométer hosszú városfal egy része még állott – jöllehet a város már régen túlnötte e falakat –, az új koncepció azonban kíméletlenül lebontásra ítélte. Helyenként meghökkenítően él együtt a régi és az új, máshol pedig sikerült kategorikusan elválasztani őket egymástól, így teljesen modern városrészek keletkeztek.

Brüsszel múltja az első ezredforduló előtti időkre nyúlik vissza. A 12. században a brabanti hercegség székhelyeként már jelentékeny város volt a Brugge-ből Kölnbe vezető kereskedelmi út mentén. A 14. században házaság révén burgundi fennhatóság alá került. Gazdasági felvirágzását kiváló posztógyártásának köszönhette, valamint annak, hogy a kézműipar területén is élen járt. Brüsszel aranykora akkor teljesedett ki, amikor Burgundia öröklés útján a Habsburgok kezére került, mert a város valóságos műhelye lett az Európát ellátó luxuscikkeknek. Rézművesei, csipkeverői világhíresek voltak, és a legdrágább flandriai faliszőnyegeket, az ún. arrasokat is Brüsszelben állították elő. E képes ábrázolású szőnyegek már elkészülésükkor vagyont érő tárgyak voltak, számos darabjuk múzeumokban még ma is megtekinthető. A Vatikáni Múzeumban lévő szőnyegek kartonjait Raffaello rajzai alapján készítették Brüsszelben.

A spanyol befolyás Németalföldön – és így Brüsszelben is – V. Károly császárságával kezdődött, aki anyja, Őrült Johanna révén a spanyol trónt is megörökölte. A Habsburgok világoralma megvalósulni látszott. V. Károly császár – aki előtt Luthernek is meg kellett jelennie a wormszi birodalmi gyűlésen – Brüsszelt világbirodalma székhelyévé tette. II. Lajos magyar király szomorú halála után az özvegy Mária királynét (*Brüsszel, 1505. szeptember 17., † Cigales, Spanyolország, 1558. október 18.) – aki V. Károly testvérhúga volt – a császár Németalföld helytartóságával bízta meg. Mária 1531-ben foglalta el a kormányzói széket, majd 1546-ban malines-i székhelyét Brüsszelbe helyezte át. Ez a város maradt a németalföldi helytartóság székhelye, az egyre elviselhetlenebb spanyol elnyomás azonban végül lázadásba torkollott, amelyet Alba herceg brüsszeli „vértörvényszéke” vert le. Csak Mária Terézia idején, Lotharingiai Károly helytartósága alatt köszöntöttek békésebb idők Brüsszelre. A város újra virágzásnak indult, még a Habsburg-uralom végét jelző napóleoni háborúk is inkább előnyére, mint hátrányára voltak. Brüsszel szinte közvetlenül élte át Napóleon bukását, aki a várostól alig húsz kilométerre Waterloo csatamezején szenvedte el végső vereségét 1815-ben. Ezzel megkezdődött az új állam, Belgium története. 1815-ben

Brüsszel, EU-negyed

ugyanis bécsi kongresszus elhatározta az Egyesült Németalföldi Királyság létrehozását, de a döntésre a szabadságukat féltő flamandok és vallonok forradalommal reagáltak, nem akartak ugyanis a spanyol járom alól a 17. században kiszabadult Hollandiának, az egykori Németalföld északi részének tengeri hatalommá fejlődött gazdag államától függeni. Forradalmuk eredményeképpen 1831-ben megalakult a Belga Királyság, amely fővárosává Brüsszelt tette.

A város védőszentje Szent Mihály, ennek megfelelően a főtemplom is az ő tiszteletére épült a 13. században, ahol azonban már igen korán Szent Gudula ereklyéit is őrizték, ezért hivatalos neve ma Saints-Michel-et-Gudule katedrális. E kéttornyú, kereszthajós, impozáns gótikus templom helyén feltehetően egy régebbi is állhatott, mert a krónikák már korábban is említik Szent Gudula zarándokait. A gótikus katedrálisnak eredetileg ólomfoglalató, színes üvegablakai voltak, amelyek azonban idővel összetöredezték, ezért a 16. században új ablakokkal pótolták őket. A már barokkba hajló, késő reneszánsz festett üvegablakok nemcsak technikájukban tértek el a templom egykori, ólomba foglalt színes ablakaitól, hanem témájukban is, mivel fő motívumként nem szenteket, hanem világi személyeket ábrázoltak.

E híres ablakfestményeken a Habsburgok németalföldi kormányzóit és a császári család rokonait örökítették meg. Minket témájánál fogva a kereszthajó déli nagy

Szent Gudula-katedrális

ablaka érdekel, amely II. Lajost és feleségét, Mária királynét ábrázolja. Az ablakon látható személyek kilétéről az üvegfestmény alján a díszes keretbe foglalt kör alakú mező felirata ad felvilágosítást. Az üvegablak fő motívuma egy diadalívszerűen festett, háromárkados architektúra, amelynek vonalai követik a gótikus ablaknyílást, és egyben megfelelő kompozíciós mezőkre osztják a témát. A középső nagy árkád alatt térdel királyi ornátusban, bal-

ra fordított arccal II. Lajos király, mögötte második védőszentjének, Szent Lajosnak az alakja, majd a térdelő Mária királyné következik. A két szélső, alacsonyabb árkádban, a bal oldalon az Atyaisten, ölében maga előtt tartott feszülettel, a jobb oldali árkád alatt pedig a Madonna látható, karján a kiseddel. Az egész üvegfestményt még számos dekorációs elem – indák, címerek stb. – tölti ki. Az üvegablak remek színhatását az uralgó arannyal harmonizáló, különböző árnyalatú kék szín kiegyensúlyozó hatásának köszönheti, s mindezt az arannyal árnyalt barnás architekturális keret, valamint az eredeti gótikus műveknek az üvegen is áttetsző vonalai fogják össze. Az ablakokat Barend van Orley kartonjai alapján 1538-ban V. Károly megrendelése alapján készítették Brüsszelben.

Mária királyné és a reformáció

Közismert tény, hogy a mohácsi csatavesztés – 1526. augusztus 29. – után alig két hónappal Luther a megözvegyült királynénak négy vigasztaló zsoltármagyarázatot küldött (Vier tröstliche Psalmen an die Königin zu Ungarn, 1526). Ez az utókor számára három dolgot is bizonyít: 1. a mohácsi tragédia híre futótűz gyorsaságával jutott Nyugat-Európa tudomására; 2. Luther igencsak jól tájékozott volt; 3. a reformáció tanai a magyar királyi udvarban már 1526 előtt is ismeretesek voltak, éspedig nem elutasító módon, különben Luther nem merészelt volna vigasztaló sorokkal fordulni a magyar királynéhoz.

Ennek az utóbbi feltételezésnek a helyességéhez meggyőző adatokat közöl a római katolikus Fraknoi Vilmos, nagyváradi címzetes püspök, neves történész 1878-ban írt tanulmányában, amely szerint „Minden oda mutat, hogy Mária nem hozta magával hazánkba azon mély vallásos érzelmeket, a buzgó áhitatot és az egyház érdekei iránti lelkesedést, mely elődeit a magyar királyi trónon kitünteté.” A továbbiakban megemlíti, hogy a királyné nevéhez köthető egyházi alapítványokról vagy templomok részére tett adományokról semmit sem tudunk, tehát nyilván nem is voltak ilyenek. A pápával sem volt megfelelő a kapcsolata. „Magyarországi tartózkodásának öt éve alatt csak kétszer fordult a szent székhez – nem a saját lelki üdvének érdekében –, hanem kegyenczei számára kért kegyelmeket és kitüntetések.” Fraknoi feltételezi, hogy mielőtt a magyar királynéi trónt elfoglalta volna, „Mária már az innsbrucki udvarban ismerkedett meg a wittenbergi reformátor röpirataival, de Innsbrucknál is könnyebb volt azokhoz a magyar udvarban hoz-

zárjuttatni. A nagyszámú német udvarnokok kétségtelenül mohón kaptak a pikáns olvasmányokon, melyek Mária udvarhölgyeinek a figyelmét is felkelthették, kikre az újdonság és botrány kettős vonzerejével bírhattak”.

Annyi bizonyos, hogy Brandenburi György – a serdü-lő II. Lajos egykori gyámja – nyíltan védelmezte a lutheránusokat, ezért az 1523. évi országgyűlésen a Szapolyai-pártiak felszólították a királyt, hogy „mint katolikus fejedelem a lutheránusokat, pártfogóikat és pártjukhoz tartozókat mint nyilvános eretnekeket és a szentséges Szűz Mária ellenségeit fő- és jószágvesztéssel büntesse”. Ezzel elsősorban a király közvetlen környezetéhez tartozó németek eltávolítására törekedtek a magyarok, egyre aggodóbb figyelemmel kísérték uralkodójukat, és szel-tében-hosszában lábra kapott a feltételezés, hogy a király és a királyné is a lutheránusok híve.

1524 tavaszán Budán a királyi pár jelenlétében a morvaországi Weißkirchenből származó Cordatus Konrád, aki a királynéi birtokokhoz tartozó bányavárosokban lel-készkedett, német nyelven előadást tartott. A prédikátor beszédében a pápa és a bíbornokok ellen „kifakadásokat engedett meg magának”. Ennek eltűrését a pápai nunci-us számon kérte a királytól, és a prímást az ügy kivizsgálására utasította. Mielőtt azonban erre sor került volna, a hitszónok Wittenbergbe távozott. 1528-ban a megöz-vegyült királyné újra magához hívatta Cordatust, akit azonban Luther lebeszélte a magyarországi útról.

1522-től – Cordatusszal egy időben – a budai várban tartózkodott Henckel János, egykori lőcsei lelkész is. Val-lási reform dolgában nem volt szélsőséges felfogású, de az egyház megújulását szükségesnek tartotta, hasonlóan Rotterdami Erasmushoz, akihez bensőséges baráti viszony fűzte. Valószínűleg ez a mérsékelt humanista felfogás jellemezte a felvilágosult és művelt Mária ki-rálynét is, aki meglepéssel szemlélte, hogy a „merész wittenbergi szerzetes az egyházban lábra kapott bajok és visszaélések ellen mennydörög”. 1525 tavaszán azonban

Szent Gudula-katedrális, Lajos-ablak

Mária
fiatalkori
mellképe
(Hans Krell
alkotása)

már a politikus hangján szólal meg a királyné, amikor híre ment, hogy VII. Kelemen pápa a francia királlyal készül szövetségben bátyja, V. Károly császár ellen. Ha e szövetség létrejön, ő, a királyné lutheránus lesz hűséges udvarnokaival együtt – jelentette ki Mária Campeggio bíborosnak azzal a szándékkal, hogy a pápa tudomására hozza a dolgot. E kijelentés nem maradt titokban a magyarok előtt sem, mert ugyanebben az évben a budai és a hatvani országgyűlésen a magyar rendek újból követelték a németek távozását az udvarból, és Brandenburi Györgynek valóban el kellett hagynia az országot.

Mohács után Mária a világalomra törő Habsburg politika eszköze lett. Két testvérbátyja, V. Károly császár és Ferdinánd király döntenek sorsáról. Mint említettük, Németalföld kormányzását bízták rá. Hogy ez a magas tisztség csak Habsburg jelenlétet és reprezentációt kívánt-e az özvegy királynétól, vagy politikai feladatot is jelentett a számára, nem tudjuk. Mária ténykedését mindenesetre szigorú katolikus szemek figyelték.

Lehet, hogy túl merész, de az előzményeket tekintve nem zárható ki az a feltételezés, hogy az V. Károly császár által adományozott ablak üvegfestménynek a brüsszeli székesegyházban propagandacéljai is voltak: bizonyítékul szolgált II. Lajos és Mária – aki mögött a Madonna áll, karján a gyermekkel! – hithű katolikuságára. Ne feledjük: Európa-szerte ismert volt, hogy a magyar királyi udvar támogatja a lutheránusokat, ezt tehát célszerűnek tűnhetett cáfolni a katolikus világ előtt.

1555-ben V. Károly lemondott a trónról, vele együtt húga is a kormányzásáról. Habsburg Mária 1558-ban halt meg, négy héttel élte túl császári bátyját. Mindketőjüket az újonnan épült madridi Escorialban helyezték végső nyugalomra.

Pamer Nóra

Irodalom:

Ybl Ervin: A brüsszeli Sainte Gudule templom ablakfestményei. In Ybl Ervin: *Mesterek és mesterművek*, Budapest, 1938.

Fraknoi Vilmos: Mária magyar királyné állása a reformatio irányában. *Új Magyar Sion IX.*, Esztergom, 1878.

H Ú S V É T – P Ü N K Ö S D I S T E N T I S Z T E L E T I R E N D

Békásmegyeren (Mező u. 12.):

Április 9., nagycsütörtök

18.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Iványi Gábor

Április 10., nagypéntek

18.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László
Az istentiszteleten elhangzik H. Schütz János-passiója.

Közreműködnek: Pétery Dóra,

Bali János, Benkő Pál és Patay Péter

Április 12., húsvét ünnepe

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Közreműködnek: Horváth Mária (ének)

és Teleki Miklós (orgona)

Április 13., húsvéthétfő

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

Április 19., az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet:

Kovács László Attila

12.00 órákor közös ebéd

14.00 órákor találkozás a 80 éves Kányádi Sándorral

Április 26., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Május 3., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet:

Takácsné Kovácsné Zelma

Május 10., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Május 17., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Koczor Zoltán

12.00 órákor közös ebéd

Május 21., mennybemenetel ünnepe

18.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

Május 24., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Frenkl Róbert

Május 31., pünkösd ünnepe

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Június 1., pünkösdhétfő

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Varga Gyöngyi

Június 7., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Mártonffy Marcell

Június 14., vasárnap

10.00 órákor bibliodramatikus tanévzáró istentisztelet,

igét hirdet: Görög Tibor

Június 21., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Nagy Zoltán

12.00 órákor közös ebéd

14.00 órákor szlovák nap

Az úrvacsorát a hónap 1. és 3. vasárnapján, valamint húsvét, illetve pünkösd 1. és 2. napján ünnepeljük.

Pilisvörösváron (a református templomban):

a hónap 2. és 4. vasárnapján, valamint húsvét és pünkösd ünnepén 14.00 órákor

2009. április 18-án, szombaton 18 órákor

KOVÁCS LÁSZLÓ ATTILA orgonakonzertje

Johann Sebastian Bach (1685–1750):

c-moll fantázia és fuga BWV 537

Johann Sebastian Bach: O Lamm Gottes,
unschuldig – korálfeldolgozás BWV 656

Johann Sebastian Bach: Vor deinem Thron
tret' ich – korálfeldolgozás BWV 668

Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809–1847):

Orgonaszonáta op. 65 nr. 1 (f-moll)

César Franck (1822–1890): Final op. 21

BIBLIAÓRÁK

Biblikus tanház

Beszélgetések a Római levélről Donáth László vezetésével

Alkalmak hirdetés szerint

Gyermekkatekézis

Donáthné Muntag Ildikó vezetésével minden

vasárnap 10.00 órákor

BIBLIODRÁMA

2009. május 9-én, szombaton 16–19 óráig

„Mint a gyermek, olyan most a lelkem“ (Zsolt 131,2)

Tudunk-e gyermeki hangon zsoltározni?

2009. június 13-án, szombaton 16–19 óráig

„Mi tehát, testvérek, nem a szolgáló fiai vagyunk“ (Gal 4,28)

Újra írjuk a családfánk – végső soron az

„Atya gyermekei“ volnánk.

2009. április 18-án 18 órákor

a Deák téri evangélikus templomban a Szená-torok
kórus koncertet ad a Gaudiopolis Szeretetház javára.

Vezényel: Iványi Tamás

Házigazda: Gáncs Péter püspök

Hálásan köszönjük mindazok segítségét, akik 2008-ban gyülekezetünket és a Csillaghegyi Gyülekezet- és Templomépítő Alapítványt befizetéseikkel támogatták. Kérjük, hogy a 2008. évről készített adóbevallása benyújtásakor is támogassa alapítványunkat a személyi jövedelemadó szabadon választott célra rendelhető egy százalékanak felajánlásával.

ADÓSZÁM: 18075096-1-41

Szerzőink:

BODOR PÁL (Diurnus) újságíró

CSEPREGI ZOLTÁN evangélikus segédlelkész

DONÁTH LÁSZLÓ evangélikus lelkész

FALVAY DÓRA műfordító

FRENKL RÓBERT orvos

GELLÉRT KIS GÁBOR újságíró

KENDE B. HANNA pszichológus

PAMER NÓRA régész, művészettörténész

SZENDREI LŐRINC újságíró

SZ. NAGY CSABA mérnök, költő

TAMÁS FERENC tanár, költő

VARGA GYÖNGYI evangélikus lelkész

E számunkban KALMÁR JÁNOS grafikai láthatók.

HÉT HÁRS

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség lapja

Felelős szerkesztő: Donáth László lelkész

Szerkesztők: Breuer Katalin felügyelő és Ittész Nóra

A gyülekezet lelkészi munkatársai:

Fülöp Attila segédlelkész,

Gálos Ildikó gyülekezeti munkatárs

Cím: 1038 Budapest, Mező u. 12.

Telefon: 368-6118, mobil: 06-20-460-13-45

E-mail: hethars@gmail.com

Tördelés: Hartai Krisztina

Nyomtatás: Folium Nyomda

Adományokat az OTP 11703006 – 20058830
számlaszámra várunk.